Design and design supervision services for the construction of the new line Pärnu – Estonian/Latvia border (No. RBR 2018/28)

Pärnu maakonnaplaneering „Rail Balticu raudtee trassi koridori asukoha määramine“

Kultuuripärandi uuring

September, 2021

SKEPAST & PUHKIM

OBERMEYER PLANEN + BERATEN GmbH

prointec

Pärnu maakonnaplaneeringu „Rail Balticu raudtee trassi koridori asukoha määramine“ uuendamine

Kultuuripärandi uuring

Document Submittal History:

Rev.:	Date:	Doc Status:	Prepared	Checked	Approved	Accepted
001	26/03/2021	Released	Eike Riis (Skepast&Puhkim)	Hendrik Puhkim		
002	09/04/2021	Released	Eike Riis (Skepast&Puhkim)	Hendrik Puhkim		
003	08/09/2021	Released	Eike Riis (Skepast&Puhkim)	Hendrik Puhkim		

The sole responsibility of this publication lies with the author.
The European Union is not responsible for any use that may be made of the information contained therein.

Co-financed by the European Union
Connecting Europe Facility

SISUKORD

SISSEJUHATUS 5

1 UURINGU KOOSTAMISE LÄHTEALUSED 8

1.1 Uuringuala määratlemine 8

1.2 Metoodiline lähenemine 10

2 PLANEERINGUALA KULTUURIPÄRAND, SELLE OLEMUS JA KAITSESTAATUS 16

2.1 Mälestised 16

2.2 Muinsuskaitseameti poolt muudesse registritesse koondatud objektid 20

2.2.1 XX sajandi arhitektuuripärand 20

2.2.2 Maaehituspärand 20

2.2.1 Matmispaigad 21

2.3 Pärandkultuuriobjektid 23

2.4 Muistised ja pärimuspaigad, sh looduslikud pühapaigad 31

2.5 Väärtuslikud maastikud 33

2.5.1 Väärtuslikud maastikud 34

2.5.2 Kaunid teelõigud 36

2.5.3 Silmapaistvalt ilusa vaatega kohad 38

2.6 Miljööalad 38

2.7 Kohalike omavalitsuste poolt kaitse alla võetud objektid ja alad 41

2.8 Kalmistud 41

2.9 Kirikud ja muud pühakojad 44

3 KULTUURIPÄRANDI TUNDLIKKUS JA VÕIMALIKUD LEEVENDAVAD MEETMED 45

3.1 Mälestised 45

3.2 Muinsuskaitseameti poolt muudesse registritesse koondatud objektid 46

3.3 Pärandkultuuriobjektid 46

3.4 Muistised ja pärimuspaigad, sh looduslikud pühapaigad 47

3.5 Väärtuslikud maastikud 48

3.6 Kalmistud 49

4 KOKKUVÕTE 50

Trassikoridorides paiknevad kultuuripärandi objektid ja nendega arvestamine 50

Uuringualal väljaspool trassikoridori paiknevad kultuuripärandi objektid ja nendega arvestamine 53

TABELID

Tabel 1. Planeeringualale jäävad asustusüksused 8
Tabel 2. Koostatavad ja kehtivad üldplaneeringud käsitletaval planeeringualal 11
Tabel 3. Trassivariantide koridoridele lähimad mälestised ja kaugus lähimast trassikoridorist 19
Tabel 4. Uuringualal asuvad maaehituspärandi objektid 22
Tabel 5. Uuringualal asuvad pärandkultuuriobjektid ja nende kaugus lähimast trassikoridorist 24
Tabel 6. Rannametsa väärtusliku maastiku hindamise tulemused 36
Tabel 7. Uuringualal asuvad kalmistud ja nende kaugus lähimast trassikoridorist 43

JOONISED

Joonis 1. Rail Balticu Pärnu maakonnaplaneeringu planeeringuala koos analüüsitavate Rail Balticu trassivariantidega 9

LISA

Kultuuripärandi paiknemine planeeringualal (joonis eraldi kaardilehel)

Sissejuhatus

Kultuuripärandi uuring on läbi viidud Pärnu maakonnaplaneeringu „Rail Baltic raudtee trassi koridori asukoha määramine“ ja keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH)[1] menetluste uuendamise[2] eeltööna. Uuringu eesmärgid on:

- koguda ja süstematiseerida olemasolevad alusandmed kultuuripärandi valdkonnas;
- tuua välja raudteetrassi kavandamisel kõige kriitilisemaks osutuda võivad tegurid ülevaatlikul tasemel ning nende esinemine/paiknemine uuringualal;
- esitada tüüpiliselt kasutatavad leevendavad meetmed, mis võimaldavad eeldatavalt välja töötada parima võimaliku lahenduse.

Kultuuripärandi uuringu tulemused on sisendiks maakonnaplaneeringu koostamisel ja menetluse uuendamisel, sh raudtee trassivariantide asukohtade määratlemisel: trassivariantide võrdlemisel ning valitud trassivariandi elluviimisega kaasneva võimaliku keskkonnamõju hindamisel.

Uuringualana on määratletud koostatava Rail Balticu Pärnu maakonnaplaneeringu ala piirides olev territoorium, mis jääb võimalike trassivariantide eelvaliku käigus[3] välja töötatud 350 m laiustesse trassikoridoridesse ja selle lähedusse. Uuringuala määratlemise kohta vt täpsemalt ptk 1.1.

Kultuuripärandina on uuringus käsitletud:

- kultuurimälestisi;
- Muinsuskaitseameti poolt muudesse registritesse, lisaks riiklikule kultuurimälestiste registrisse, koondatud objekte (XX saj arhitektuur, maaehituspärand, matmispaigad);
- pärandkultuuriobjekte;
- looduslikke pühapaiku;

[1] Edaspidi: Rail Balticu Pärnu maakonnaplaneering
[2] Riigikohtu 19.05.2020 otsusega tühistatud Rail Balticu raudtee trassilõikudes
[3] Pärnu maakonnaplaneeringu „Rail Baltic raudtee trassi koridori asukoha määramine“ menetluse uuendamine. Trassialternatiivide väljatöötamine Riigikohtu 19.05.2020 otsusega tühistatud Rail Baltic raudtee trassilõikudes. Hendrikson&Ko OÜ, Reaalprojekt OÜ, 20. jaanuar 2021

- väärtuslikke maastikke;
- miljööalasid;
- kohalike omavalitsuste poolt kaitse alla võetud objekte ja alasid;
- kalmistuid;
- kirikuid.

Kultuuripärandi uuringu aruandes on käsitletud kultuuripärandi hulka kuuluvaid alasid ja objekte lähtudes trassivariantide eelvaliku käigus ette antud trassivariantidest. Uuringuaruande juurde kuuluval joonisel on näidatud uuringus käsitletud kultuuripärandi objektide ja alade paiknemine. Kogutud andmete põhjal on järgnevates tööetappides võimalik vajadusel läheneda objekti- ja alapõhiselt täpsemalt – näiteks vormistades väiksemas mõõtkavas väljavõtteid joonisest, kuvades joonisel vajalikke objekti/alaga seotud lisaandmeid ning lähtudes uuringu aruandes esitatud üldistatud tundlikkuse/kriitilisuse loogikast. Uuringus kasutatud andmeallikate kohta annab ülevaate ptk 1.2.

Kultuuripärandi valdkonna tegurite tundlikkuse määratlemisel on tuginetud peamiselt tegurite sisulisele olemusele, kaitsestaatusele ning leevendavate meetmete rakendamise võimalustele Rail Balticu Pärnu maakonnaplaneeringu eesmärgi kontekstis. Maakonnaplaneeringu eesmärgi kohaselt on Rail Balticu trassi valikul aluseks eelkõige riigi huvid ning kohalikest huvidest lähtutakse väljavalitud trassi osas mõjude leevendamisel ja tasakaalustatud detailsema lahenduse väljatöötamisel.

Käesoleva uuringu metoodilised alused tuginevad põhiosas Rail Balticu maakonnaplaneeringute koostamise käigus teostatud kultuuripärandi uuringu[4] metoodikale. Täpsemalt on metoodilist lähenemist kirjeldatud peatükis 1.2. Analüüs erinevate tegurite kaupa on toodud peatükis 3 ning kokkuvõttev ülevaade (koondtabel) peatükis 4.

Kultuuripärandi uuring koosneb:

1) aruandest (käesolev dokument);
2) joonisest „Kultuuripärandi paiknemine planeeringualal“ (eraldi kaardilahel).

[4] Rail Balticu 1435 mm trassi Harju, Rapla ja Pärnu maakonnaplaneeringute teemaplaneeringute tehniline koostamine, asjakohaste detailplaneeringute, keskkonnamõju strateegilise hindamise ja keskkonnamõju hindamise ning raudtee eelprojekti ja raudteega seotud ehitiste eelprojektide koostamine. Kultuuripärandi uuring. Reaalprojekt OÜ, Hendrikson&Ko OÜ, EA Reng OÜ, Kelprojektas, WSP. Juuni-oktoober 2013

Lisaks käesoleva uuringu tulemustele on Rail Balticu Pärnu maakonnaplaneeringu koostamisel, raudtee trassivariantide võrdlemisel ning keskkonnamõju hindamisel aluseks tööprotsessi käigus lisanduv informatsioon. Lisanduvate kultuuriväärtuslike tegurite ja info kaalukust analüüsitakse jooksvalt, pidades silmas Rail Balticu Pärnu maakonnaplaneeringu eesmärki. Eesmärgi kohaselt on trassivalikul aluseks eelkõige riigi huvid ning kohalikest huvidest lähtutakse väljavalitud trassi osas mõjude leevendamisel ja tasakaalustatud detailsema lahenduse väljatöötamisel.

Uuringu koostaja on Skepast&Puhkim OÜ:

- Eike Riis – metoodiline lähenemine ja aruanne;
- Marko Lauri – kaarditööd, jooniste koostamine.

Lisaks käesolevale uuringule on täiendavalt läbi viidud arheoloogiline eeluuring, mis on vormistatud eraldi tööna. Arheoloogilise eeluuringu koostajad on märgitud nimetatud uuringu aruandes.

1 Uuringu koostamise lähtealused

1.1 Uuringuala määratlemine

Uuring on läbi viidud Pärnu maakonnaplaneeringu „Rail Baltic raudtee trassi koridori asukoha määramine“ ja keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) menetluste uuendamise[5] raames. Seega on uuringuala määratlemine seotud planeeringuala ulatusega.

Riigikohtu 19.05.2020 asjas nr 3-18-529 tehtud otsusega tühistati riigihalduse ministri 13.02.2018 käskkirjaga kehtestatud Pärnu maakonnaplaneering „Rail Baltic raudtee trassi koridori asukoha määramine“ trassilõikude 3A, 4A ja 4H osas. Pärnu maakonnaplaneeringu ja KSH menetluse uuendamise eesmärk on leida Rail Balticu raudtee trassile asukoht Riigikohtu otsuse alusel tühistatud trassilõikude 3A, 4A ja 4H osas.

Rail Balticu Pärnu maakonnaplaneeringu ja KSH menetlust uuendatakse planeeringualal, mis paikneb Pärnu maakonnas Pärnu linna ning Saarde ja Häädemeeste valdade territooriumitel – vt Tabel 1 ja Joonis 1. Planeeringuala pindala on 1357 km^2.

Tabel 1. Planeeringualale jäävad asustusüksused

Kohalik omavalitsus	Asustusüksused
Pärnu linn	Silla ja Vaskrääma külad
Saarde vald	Allikukivi, Ilvese, Jaamaküla, Jäärja, Kalda, Kalita, Kamali, Kanaküla, Kikepera, Kõveri, Kärsu, Laiksaare, Lanksaare, Leipste, Lodja, Lähkma, Marana, Marina, Metsaääre, Mustla, Oissaare, Pihke, Rabaküla, Reinu, Ristiküla, Saarde, Saunametsa, Sigaste, Surju, Tali, Tuuliku, Tõlla, Veelikse, Viisireiu ja Väljaküla külad, Tihemetsa alevik, Kilingi-Nõmme linn
Häädemeeste vald	Arumetsa, Jaagupi, Kabli, Krundiküla, Laadi, Leina, Lepaküla, Majaka, Massiaru, Mereküla, Metsaküla, Nepste, Papisilla, Penu, Piirumi, Pulgoja, Rannametsa, Reiu, Sooküla, Soometsa, Tahkuranna, Urissaare, Uuemaa, Uulu ja Võidu külad, Häädemeeste ja Võiste alevik

[5] https://www.rahandusministeerium.ee/et/ruumiline-planeerimine/maakonnaplaneeringud#Rail%20Baltic

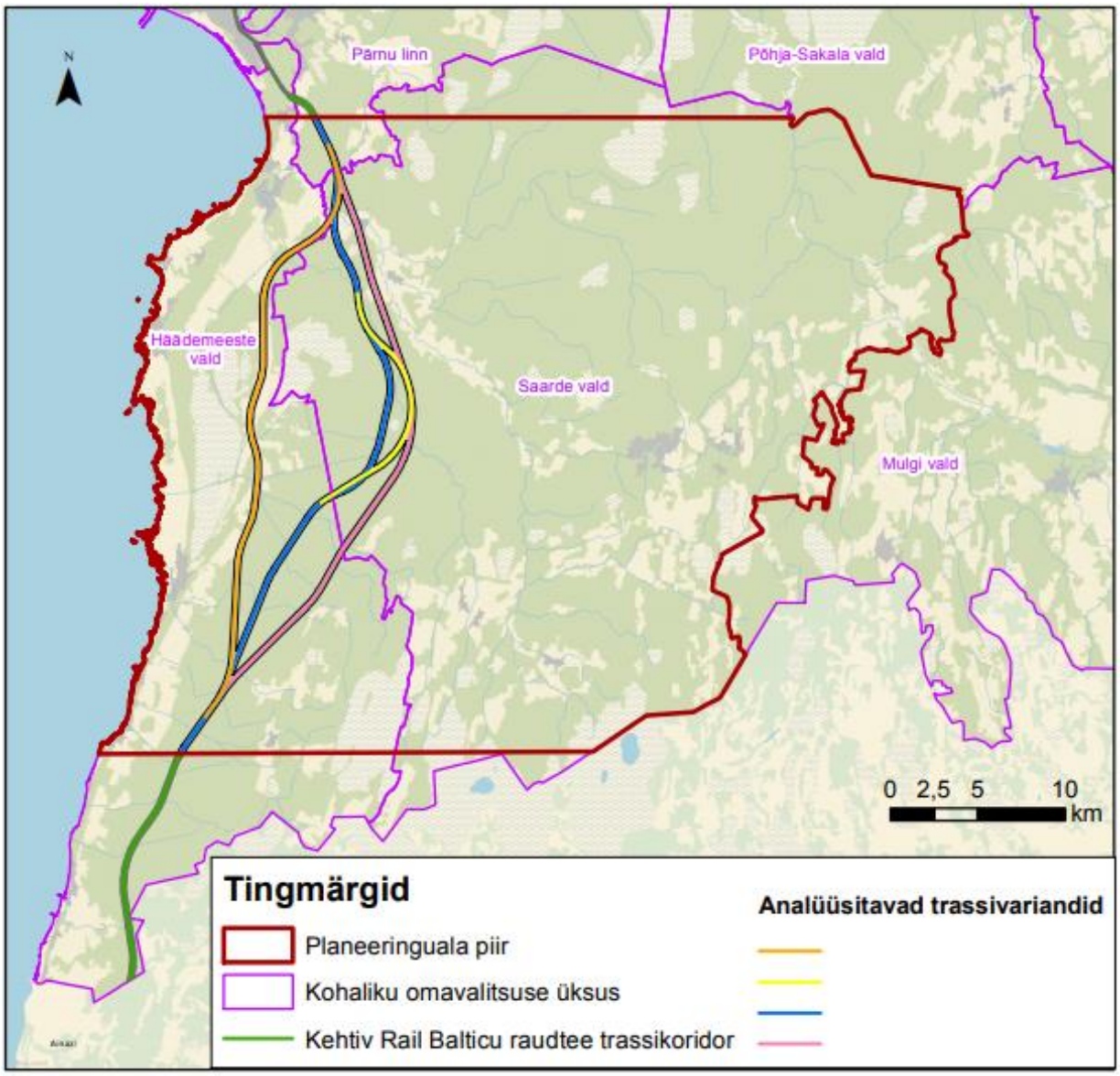

Joonis 1. Rail Balticu Pärnu maakonnaplaneeringu planeeringuala koos analüüsitavate Rail Balticu trassivariantidega

Kultuuripärandi uuringualana on määratletud koostatava Rail Balticu Pärnu maakonnaplaneeringu ala piirides olev territoorium, mis jääb võimalike trassivariantide eelvaliku käigus[6] välja töötatud 350 m laiustesse trassikoridoridesse (vt Joonis 1) ja selle lähedusse (üldjuhul kuni 500 m kaugusele trassikoridorist). Uuringuala laiendamine väljapoole

[6] Pärnu maakonnaplaneeringu „Rail Baltic raudtee trassi koridori asukoha määramine“ menetluse uuendamine. Trassialternatiivide väljatöötamine Riigikohtu 19.05.2020 otsusega tühistatud Rail Baltic raudtee trassilõikudes. Hendrikson&Ko OÜ, Reaalprojekt OÜ, 20. jaanuar 2021

etteantud trassikoridore tuleneb asjaolust, et kavandatava raudteega ristuvad objektid (näiteks risted) võivad ulatuda väljapoole 350 m laiust trassikoridori. Uuringuala ulatus kajastub ka käesoleva uuringu osaks oleval joonisel (Lisa 1). Puudub sisuline vajadus uurida võrdse põhjalikkusega kõiki kultuuripärandi objekte ja alasid kogu planeeringuala ulatuses, sest trassivariantide eelvalik on tehtud ning planeeritava raudteetrassi võimaliku mõju ulatus kultuuripärandi objekti/ala suhtes ei ületa reeglina oluliselt raudtee trassikoridori laiust.

1.2 Metoodiline lähenemine

Metoodilise lähenemise aluseks on RB maakonnaplaneeringute koostamise raames läbi viidud kultuuripärandi uuringus[7] kirjeldatud metoodika. Käesoleva uuringu käigus vaadati nimetaud metoodiline lähenemine üle ja tunnistati see üldjoontes asjakohaseks ka käesoleva uuringu läbiviimisel. **Teatud erinevused võrreldes varasema uuringu metoodikaga tulenevad käesoleva uuringu aluseks oleva planeeringuala täpsemast määratlusest, uuringuala väiksemast pindalast ja etteantud analüüsitavatest trassivariantidest** (vt Joonis 1), aga ka muutunud õigusaktidest.

Andmete kogumisel on tuginetud olemasolevatele registritele, andmebaasidele jm allikatele, eeldades, et neis kajastuvad muuhulgas olulisimad, raudteetrassi rajamisel kriitiliseks kujuneda võivad väärtused. Lisaks registritele ja andmebaasidele on tuginetud Pärnu maakonna planeeringus[8] ja kohalike omavalitsuste üldplaneeringutes (vt Tabel 2) sisalduvale teabele.

Planeeringud on sisuliselt avalikud kokkulepped, mille kujunemisel on erinevatel osapooltel võimalik kaasa rääkida ning täiendavat informatsiooni esitada, mistõttu planeeringutes eeldatavalt kajastub ühtlasi oluline kohaliku tasandi informatsioon. Kultuuriliste väärtuste planeeringutes käsitlemise vajadus tuleneb ruumilise planeerimise seadusekohasest olemusest – ruumiline planeerimine arvestab muuhulgas kultuurilise keskkonna arengu pikaajalisi suundumusi ja vajadusi – ning kitsamalt üldplaneeringu ülesannetest.

[7] Rail Balticu 1435 mm trassi Harju, Rapla ja Pärnu maakonnaplaneeringute teemaplaneeringute tehniline koostamine, asjakohaste detailplaneeringute, keskkonnamõju strateegilise hindamise ja keskkonnamõju hindamise ning raudtee eelprojekti ja raudteega seotud ehitiste eelprojektide koostamine. Kultuuripärandi uuring. Reaalprojekt OÜ, Hendrikson&Ko OÜ, EA Reng OÜ, Kelprojektas, WSP. Juuni-oktoober 2013
[8] Kehtestatud riigihalduse ministri 29.03.2018 käskkirjaga nr 1.1-4/74. Rahandusministeeriumi maakonnaplaneeringute veebileht: https://maakonnaplaneering.ee/142 (vaadatud 03.03.2021)

Haldusreformi järgsete kohalike omavalitsuste üldplaneeringud on koostamisel. Kuni uute üldplaneeringute kehtestamiseni kehtivad haldusreformi eelsete (ühinemiseelsete) kohalike omavalitsuste üldplaneeringud (vt Tabel 2). Uuringu koostamise käigus on vajadusel küsitud kohalikelt omavalitsustelt täiendavat ja ajakohasemat informatsiooni koostatavate üldplaneeringute kultuuripärandi teemade kohta.

Tabel 2. Koostatavad ja kehtivad üldplaneeringud käsitletaval planeeringualal

Haldusreformi järgsete kohalike omavalitsuste üldplaneeringud (ÜP) – koostatavad	**Haldusreformi eelsete kohalike omavalitsuste üldplaneeringud (ÜP) – kehtivad**
Pärnu linna ÜP 2035+ (kogu omavalitsus), koostamine on algatatud Pärnu linnavolikogu 21.06.2018 otsusega nr 63[9]	Paikuse valla ÜP, kehtestatud Paikuse Vallavolikogu 15.06.2009 otsusega nr 8[10]
Saarde valla ÜP, koostamine on algatatud Saarde Vallavolikogu 17.10.2018. a otsusega nr 41[11]	Surju valla ÜP, kehtestatud Surju Vallavolikogu 30.01.2003 määrusega nr 1[12]
	Saarde valla ÜP, kehtestatud Saarde Vallavolikogu 30.01.2008 otsusega nr 2[13]
Häädemeeste valla ÜP, koostamine on algatatud Häädemeeste Vallavolikogu 27.09.2018 a otsusega nr 64[14]	Tahkuranna valla ÜP, kehtestati Tahkuranna Vallavolikogu 31.05.2012.a määrusega nr 11[15]
	Häädemeeste valla ÜP, kehtestati Häädemeeste Vallavolikogu 19.06.2013 määrusega nr 8[16]

[9] Pärnu linna veebileht: https://parnu.ee/index.php/linnakodanikule/planeerimine-ehitus/planeeringud/uldplaneeringud/koostamisel-uldplaneeringud/ueldplaneering-2035 (vaadatud 03.03.2021)
[10] Pärnu linna veebileht: https://parnu.ee/index.php/linnakodanikule/planeerimine-ehitus/planeeringud/uldplaneeringud/kehtivad-uldplaneeringud (vaadatud 03.03.2021)
[11] Saarde valla veebileht: https://saarde.kovtp.ee/uldplaneering (vaadatud 03.03.2021)
[12] Saarde valla veebileht: https://saarde.kovtp.ee/uldplaneering (vaadatud 03.03.2021)
[13] Saarde valla veebileht: https://saarde.kovtp.ee/uldplaneering (vaadatud 03.03.2021)
[14] Häädemeeste valla veebileht: https://haademeestevald.kovtp.ee/koostatav-uldplaneering (vaadatud 03.03.2021)
[15] Häädemeeste valla veebileht: https://haademeestevald.kovtp.ee/uldplaneering (vaadatud 03.03.2021)
[16] Häädemeeste valla veebileht: https://haademeestevald.kovtp.ee/uldplaneering (vaadatud 03.03.2021)

Haldusreformi järgsete kohalike omavalitsuste üldplaneeringud (ÜP) – koostatavad	Haldusreformi eelsete kohalike omavalitsuste üldplaneeringud (ÜP) – kehtivad
	Häädemeeste valla rannaalade osaüldplaneering, kehtestatud Häädemeeste Vallavolikogu 22.02.2018 otsusega nr 17.[17]

Uuringu koostamise käigus kasutatud **andmeallikad:**

- kultuurimälestiste riiklik register – sisaldab muinsuskaitseseaduse alusel riiklikul tasandil kaitstavaid kultuurimälestisi (objektid, alad), samuti infot nende kaitsevööndite ulatuse kohta;
- XX saj arhitektuuri register – sisaldab Muinsuskaitseameti poolt inventeeritud ning väärtuslikuks tunnistatud 20. sajandi arhitektuuri objekte;
- maaehituspärandi andmekogu – sisaldab Eesti Vabaõhumuuseumi poolt inventeeritud ning väärtuslikuks tunnistatud rehielamuid;
- matmispaikade register – sisaldab Eesti Muinsuskaitse Seltsi juures tegutseva ümarlaua poolt kogutud andmeid silmapaistvate Eesti kultuuri- ja ühiskonnategelaste matmispaikade kohta;
- muististe ja pärimuspaikade andmekogu – sisaldab kogumisel olevaid andmeid Eestis leiduvate muististe ja pärimuspaikade, sh looduslike pühapaikade paiknemise kohta;
- Eesti Looduse Infosüsteem EELIS – sisaldab mh andmeid pärandkultuuriobjektide paiknemise kohta;
- Pärnu maakonna planeering, sh selle Lisa 3 „Pärnumaa väärtuslikud maastikud“, mis sisaldab andmeid maakondlikul tasandil määratletud väärtuslike maastike, kaunite tee- ja veeteelõikude ning silmapaistvalt ilusa vaatega kohtade paiknemise kohta, määratletud väärtuste üldisel tasandil kirjeldust ning kaitsetingimusi;
- asjassepuutuvate kohalike omavalitsuste üldplaneeringud (Tabel 2) ja/või asjassepuutuvad teemaplaneeringud – sisaldavad andmeid kohalikul tasandil

[17] Häädemeeste valla veebileht: https://haademeestevald.kovtp.ee/uldplaneering (vaadatud 03.03.2021). Planeering ei ole käesoleva uuringu seisukohast asjakohane, sest planeeringuala jääb riigiteest nr 4 Tallinn–Pärnu–Ikla lääne poole, kus ei asu RB väljavalitud trassivariante.

väärtuslikuks tunnistatud alade ja objektide paiknemise kohta ning üldisi kaitsetingimusi, samuti osaliselt maakonnaplaneeringute teemaplaneeringute täpsustusi;

- ETAK põhikaart – sisaldab andmeid kalmistute paiknemise kohta;
- Delfi Regio kaardirakendus (kirikud);
- Maa-ameti X-GIS kaardirakendused (kultuurimälestised, pärandkultuur).

Kultuuripärandina käsitletavate alade ja objektide **paiknemist/esinemist uuringualal** on käsitletud eelnimetatud andmebaasides ja registrites sisalduvate asukohaandmete põhjal. Paiknemine on esitatud uuringu juurde kuuluval joonisel (Lisa 1). Erinevates andmeallikates on asukoht määratletud erinevas täpsusastmes; käesoleva uuringu raames on objektide ja alade asukohtasid vajadusel täpsustatud.

Asukohaandmete puudumisel registrites ei ole alade ja objektide paiknemist joonisel reeglina kajastatud. Selliste objektide hulka kuuluvad muistised ja pärimuspaigad, sh looduslikuid pühapaigad, ning XX sajandi arhitektuuriobjektid. Looduslike pühapaikade osas annavad täiendavat informatsiooni „Arheoloogiline eeluuring Rail Baltic trassi valikul“[18], „Pärnu maakonnaplaneeringu arheoloogilise uuringu aruanne“[19] ja uuring „Looduslike pühapaikade inventuur arhiiviallikate põhjal Pärnumaa kihelkondades, mida läbib Rail Balticu trassikoridor“[20]. XX sajandi arhitektuuri registris on objektide asukohad märgitud erinevas täpsuses – osaliselt aadressi täpsusega (asula, tänav ja majanumber), osaliselt küla vm asula täpsusega. Kuivõrd XX sajandi arhitektuuri objektide puhul on oluline enamasti konkreetse hoone tuvastamine, ei anna väiksemas täpsusastmes – nt küla täpsusega – esitatud asukohainformatsioon sisuliselt kasutatavat teavet. Eelnevast tulenevalt ei ole andmeid XX sajandi arhitektuuri objektide kohta käesoleva uuringu joonisel kajastatud. Edasises tööprotsessis (Rail Balticu trassivariantide väljatöötamine, võrdlemine ja mõjude hindamine) saab tugineda koostööle Muinsuskaitseametiga ning XX sajandi arhitektuuri registri alusel käsitsi teostatud otsingutele.

Väärtuslike maastike paiknemine on esitatud Pärnu maakonna planeeringu põhjal. Miljööväärtuslike alade puhul on lähtutud kohalike omavalitsuste kehtivatest

[18] Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi arheoloogia osakond, Tartu 2013; täienduuring 2014

[19] Aivar Kriiska, Janika Viljat, Riina Juurik, Kaarel Sikk. Tartu 2021

[20] AB Artes Terrae, Tartu 2020

(ühinemiseelsetest) üldplaneeringutest. Kuna uued üldplaneeringud on koostamisel, siis vajadusel on paiknemist täpsustatud, vastavalt andmete kättesaadavusele.

Kirikute ja muude pühapaikate paiknemine on kaardistatud Delfi Regio kaardirakenduse alusel.

Käesoleva uuringu lisana vormistatud joonise (vt Lisa) eesmärgiks on anda ülevaade kultuuripärandi paiknemisest skemaatilisel tasandil, loomaks üldmuljet, kus paiknevad kultuuripärandi seisukohalt eriti tundlikud (paljusid ning sealhulgas tundliku, kriitilise iseloomuga väärtusi koondavad) piirkonnad. Lisas toodud joonisel on vastavalt uuringu aruandes toodud numeratsioonile eraldi numbritega tähistatud uuringualasse jäävad objektid ning on toodud nende objektide nimetused.

Joonise koostamise raames koondatud andmete alusel on töö edasistes etappides (maakonnaplaneeringu ja KSH raames toimuvad Rail Balticu raudtee trassivariantide täpsem väljatöötamine, võrdlemine ja mõjude hindamine) võimalik vajadusel vormistada suurema detailsusastmega joonised konkreetsetes piirkondades, arvestamaks kultuuriväärtuste paiknemisega nende määratletud piirides.

Kultuuripärandi valdkonna objektide ja alade **tundlikkuse määratlemisel** on tuginetud valdavalt tegurite sisulisele olemusele, kaitsestaatusele ning leevendavate meetmete rakendamise võimalustele Rail Balticu Pärnu maakonnaplaneeringu eesmärgi kontekstis. Koostatava maakonnaplaneeringu eesmärgi kohaselt on Rail Balticu trassi valikul aluseks eelkõige riigi huvid. Kohalike huvide puhul lähtutakse väljavalitud trassi osas mõjude leevendamise võimalustest ja tasakaalustatud detailsema lahenduse väljatöötamisest. Raudtee trassikoridori paigutamisel töötatakse maakonnaplaneeringu tasandil välja võimalikud trassivariandid, mille seast toimub erinevaid kriteeriume kaaludes sobivaima valimine. Trassivariandid töötatakse välja koridoridena, mille laius arvestab nihutamisruumiga, võimaldades täpsemas, projekteerimise etapis vajadusel Rail Balticu raudteega seotud ehitiste ümberpaigutamist trassikoridori piires.

Kultuuripärandi tundlikkust on käsitletud pärandi tüüpide kaupa üldistatult; tundlikkus on määratletud skaalal „kriitiline – leevendatav – tähelepanu vajav“, vt täpsemalt järgnevast loetelust.

Kultuuripärandi tundlikkuse kategooriad Rail Balticu kontekstis:

- kriitiline – raudtee rajamine kultuuripärandiga kattuvalt ei ole pärandit kriitilisel määral kahjustamata võimalik;

- leevendatav – raudtee rajamine kultuuripärandiga kattuvalt on põhimõtteliselt võimalik, kuid eeldab juhtumipõhiselt välja töötatavate leevendavate meetmete rakendamist;
- tähelepanu vajav – Tulenevalt käesoleva uuringu täpsusastmest on määratletud ka nö vahepealne võimalus ehk tähelepanu vajavad päranditüübid, mille puhul tuleb tundlikkust täiendavalt kaaluda, sõltuvalt konkreetsest objektist.

Tundlikkuse kategooriad uuringualale jäävate objektide kaupa on esitatud peatükis 3.

Soovituslike **leevendavate meetmete väljatöötamisel** on lähtutud varasemast kogemusest, valdkondlikest uuringutest ning aktsepteeritud praktikast. Käesolevas uuringus on tundlikkus ja leevendavad meetmed määratletud, pidades silmas olukorda, mil kultuuripärand jääb otseselt ette raudtee ehitamisele. Täiendavalt tuleb keskkonnamõju hindamise raames käsitleda võimalikke raudtee mõjuvälja sattumise mõjusid – seoses näiteks vaadete muutumisega, vibratsiooniga jm teguritega – ning vajadusel töötada välja objekti- ja situatsioonipõhised leevendavad meetmed.

Välistele allikatele, kui neid on kasutatud, on viidatud teksti sees. Leevendavate meetmete loetelud on esitatud koondtabelis (vt ptk 4).

2 Planeeringuala kultuuripärand, selle olemus ja kaitsestaatus

Kultuuripärandi kaitset reguleerib muinsuskaitseseadus[21]. Kultuuripärand jagatakse aineliseks ja vaimseks.

Aineline kultuuripärand on inimtekkelised või inimese ja looduse koosmõjul tekkinud esemed ja keskkonnad, millel on ajalooline, arheoloogiline, kultuuriline või esteetiline väärtus. Ainelise kultuuripärandi kaitse hõlmab kultuuriväärtusega asjade ja maa-alade väljaselgitamist, uurimist ja dokumenteerimist, populariseerimist, mälestiseks, muinsuskaitsealaks või arheoloogiliseks leiukohaks tunnistamist ning nendega seotud tegevuste reguleerimist.

Vaimne kultuuripärand on põlvest põlve edasi antavad tavad, esitus- ja väljendusvormid, teadmised, oskused ning nendega seotud tööriistad, esemed, artefaktid ja kultuuriruumid, mida kogukonnad, rühmad ja mõnel juhul üksikisikud tunnustavad oma kultuuripärandi osana ning hoiavad elavas ja loovas kasutuses.

Käesolevas uuringus käsitletakse planeeringualale kavandatavate RB trassivariantide alale ja lähedusse jäävaid ainelise kultuuripärandi objekte ja alasid.

2.1 Mälestised

Mälestis on muinsuskaitseseadusega sätestatud korras riigi kaitse alla võetud kultuuriväärtusega kinnis- või vallasasi, selle osa, asjade kogum, maa-ala või ehituslik kompleks. Riikliku kaitse alla võtmise eelduseks on, et kultuuriväärtusega asi või maa-ala esindab Eesti ainelise kultuuripärandi väärtuslikumat osa, millel on teaduslik, ajalooline, kunstiline või muu kultuuriväärtus või mille säilitamise kohustus tuleneb rahvusvahelisest lepingust.

Mälestiste liigid on:

1) ajaloomälestis;
2) arheoloogiamälestis;

[21] eRT: https://www.riigiteataja.ee/akt/110122020022?leiaKehtiv

3) ehitismälestis;
4) kunstimälestis;
5) ajalooline looduslik pühapaik;
6) tehnikamälestis.

Mälestised jagunevad kinnismälestisteks ja vallasmälestisteks.

Kinnismälestised on:

- **ajaloomälestis** – poliitilise ja ühiskondliku protsessi, olulise ajaloosündmuse või silmapaistva ühiskonna- või kultuuritegelasega seotud asi või maa-ala;
- **arheoloogiamälestis** – inimtegevuse säile, asi või nende kogum ja muud jäljed, mis on kultuurmaastiku ajalise mitmekihilisuse näitajad ja mis annavad teaduslikku informatsiooni inimkonna ajaloo ning inimese suhte kohta looduskeskkonnaga. Arheoloogiamälestise oluline osa on arheoloogiline kultuurkiht;
- **ajalooline looduslik pühapaik** – olulise inimmõjuta rahvapärimuslik ohverdamise, pühakspidamise, ravimise, usulise või rituaalse tegevusega seotud asi või maa-ala. Ajaloolised looduslikud pühapaigad on olulised rahvapärimuskultuuri ning kohaliku identiteedi kandjad;
- **ehitismälestis** – hoone koos selle interjööri, sealhulgas sisekujunduselementide ja hoone algse funktsiooniga seotud sisseseadega, rajatis või ehituslik kompleks, mis on oluline Eesti arhitektuuriajaloo ja ruumilise keskkonna arengu tähistaja ja mitmekesise elukeskkonna hoidja.

Vallasmälestised on:

- **kunstimälestis** – kunstilise, kultuurilise, usundilise, ajaloolise, etnoloogilise või teadusliku väärtusega vallasasi, asjade kogum, ehitise osa või ehitisest eemaldatud osa, mis peegeldab kunsti, käsitööoskuste või esteetika arengut ning kohalike traditsioonide ja kogukonnaga seotud protsesse.
- **tehnikamälestis** – ajaloolise, tehnilise, teadusliku, kultuurilise või sotsiaalse väärtusega vallasasi või asjade kogum, mis kajastab ühiskonnas toimunud protsesse ning on majandus- ja sotsiaalajaloo, industrialiseerimise ja esteetika arengu näide.

Rail Balticu raudteetrassi kavandamise kontekstis on olulised kinnismälestised, mis omavad kindlat, enamasti muutmatut asukohta ruumis, sh võib tegemist olla nii üksikobjekti kui ulatuslikuma alaga (muinsuskaitsealad, ühise kaitsevööndiga hõlmatud objektide kogumid).

Mälestiste kontekstis vaadeldi ala, mis hõlmab trassivariantide piirkonna ning ulatub äärmistest trassivariantide koridoridest kuni ca 1 km kaugusele, vastavalt ida ja lääne poole.

Rail Balticu trassivariantide eelvaliku koridoridesse ja nende vahetusse lähedusse ei jää ühtegi mälestist. Trassivariantide koridoridele lähemad mälestised ja kaugus lähimast trassikoridorist on toodud allolevas tabelis (Tabel 3).

Tabel 3. Trassivariantide koridoridele lähimad mälestised ja kaugus lähimast trassikoridorist

Jrk nr	Mälestis	Registri number	Mälestise liik	Katastriüksus (mälestisel)	Aadress	Kaitsevööndi ulatus	Mälestise kaugus lähimast trassikoridorist	Märkused
1	Surju (EAÕ) kalmistu	8338	ajaloo-mälestis	75601:001:0865	Saarde vald, Ilvese küla, Surju õigeusu kalmistu	mälestise piirides	0,56 km kaugusel roosa trassi koridorist	mälestise koosseisus on ajaloomälestis: Terroriohvrite ühishaud (reg. nr 8336); ida pool Valga-Uulu teed (riigitee nr 6)
2	Surju kalmistu	8337	ajaloo-mälestis	75601:001:0867	Saarde vald, Ilvese küla, Surju kalmistu	mälestise piirides	0,27 km kaugusel roosa trassi koridorist	ida pool Valga-Uulu teed (riigitee nr 6)
3	Ohvrikivi	11812	arheoloogia-mälestis	75601:001:0840	Saarde vald, Kõveri küla, Kolmarakse	50 m laiune maa-ala mälestise väliskontuurist arvates	0,45 km kaugusel roosa trassi koridorist	vt ka ptk 2.4. Muistised ja pärimuspaigad: püha kivi (reg. nr 7690) Kõveri Kolmearakse ohvrikivi

2.2 Muinsuskaitseameti poolt muudesse registritesse koondatud objektid

2.2.1 XX sajandi arhitektuuripärand

Muinsuskaitseameti eestvedamisel on toimunud Eesti XX sajandi väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs, mille tulemused on koondatud XX sajandi arhitektuuri registrisse. Teadaolevalt on Muinsuskaitseametis algatatud protsess, et võtta kultuurimälestistena riikliku kaitse alla väärtuslikum osa XX sajandi arhitektuuripärandist (ligikaudu 100 objekti üle Eesti). Kultuurimälestistena kaitse alla võtmise ettepanekud ei kajastu XX sajandi arhitektuuri registris.

XX sajandi arhitektuuri registrisse kantud objektid ei ole otseselt seadusega kaitstavad, nende kaitse saab toimuda üldise teadlikkuse kasvu abil ning Muinsuskaitseameti soovitustega arvestamise kaudu, mis antakse näiteks planeeringute jm dokumentide kooskõlastamise käigus. Perspektiivis muutuvad muinsuskaitseseadusega kaitstavaks need objektid, mis kantakse kultuurimälestiste nimekirja.

Olemuselt on valdavalt tegemist erinevate hoonete ning nende kogumitega (näiteks miljööalad Pärnus), kuid nimekirja kuulub ka rajatisi (nt sildasid). Hoonetest kuulub registrisse nii avalikke hooneid kui elamuid.

Uuringualal (trassikoridorides ja nendest kuni 500 m kaugusel) **ei asu ühtegi XX sajandi arhitektuuripärandi objekti.**

Lähimad objektid on:

- Võiduküla koolihoone (Häädemeeste vald, Sooküla küla, Jaani, KÜ 21301:003:0003) – 0,61 km kaugusel oranži trassi koridorist;
- Vaskrääma raudteejaam (Pärnu linn, Vaskrääma küla, Jaama, KÜ 56801:004:0531) – 0,85 km kaugusel sinise/oranži/roosa trassi koridorist.

2.2.2 Maaehituspärand

Maaehituspärandi hulka loetakse väärtuslikumad ja ajastule iseloomulikumad rehemajad (eestlaste vanad traditsioonilised elamud ja juurdekuuluvad talukompleksid), vallamajad ning koolimajad. Vastavad inventuurid on koostatud Muinsuskaitseameti eestvedamisel. Andmed on koondatud maaehituspärandi andmekoguks.

Maaehituspärandi andmekogus sisalduvad objektid ei ole otseselt seadusega kaitstavad ning teadaolevalt puudub plaan taolise kaitse korraldamiseks. Maaehituspärandi kaitse saab toimuda üldise teadlikkuse kasvu abil ning Muinsuskaitseameti soovitustega arvestamise kaudu, mis antakse näiteks planeeringute jm dokumentide kooskõlastamise käigus.

Uuringualale jääb neli maaehituspärandi objekti, mis on loetletud järgnevas tabelis (Tabel 4). Neist üks objekt – Uulu vallamaja – asub oranži trassivariandi koridoris.

2.2.1 Matmispaigad

Eesti Muinsuskaitse Seltsi juures tegutseva ümarlaua eestvõtmisel on kogutud andmed silmapaistvate Eesti kultuuri- ja ühiskonnategelaste matmispaikade kohta. Üldisemaks eesmärgiks on andmete kogumine väljaspool Eestit paiknevate eesti päritolu inimeste matmispaikade kohta, kuid matmispaikade register sisaldab ka 30 Eestis paiknevat objekti. Olemuselt on tegemist olemasolevatel kalmistutel paiknevate matmiskohtadega (erinevad hauatähised ja -sambad).

Matmispaikade registris sisalduvad objektid ei ole otseselt seadusega kaitstavad ning teadaolevalt puudub plaan taolise kaitse korraldamiseks. Matmispaikade kaitse saab toimuda üldise teadlikkuse kasvu abil ning Muinsuskaitseameti antavate soovituste arvestamise kaudu, mis antakse nt planeeringute jm dokumentide kooskõlastamisel.

Uuringualal ei ole registreeritud ühtegi silmapaistva isiku matmispaika.

Tabel 4. Uuringualal asuvad maaehituspärandi objektid

Jrk nr	Maaehitus-pärandi objekt	Registri ID	Objekti liik	Katastriüksus	Aadress	Objekti asukoht trassikoridori suhtes	Märkused
1	Uulu vallamaja	218	vallamaja	75601:001:0791	Saarde vald, Rabaküla, Surju kontor	asub oranži trassi koridori piiril; asub 0,12 km kaugusel sinise trassi koridorist	ühtlasi pärand-kultuuriobjekt (vt Tabel 5); asub riigitee nr 6 ääres; RMK Surju kontor
2	Surju õigeusu abikool	472	koolimaja	75601:001:0226	Saarde vald, Rabaküla, Orunõlva	asub 0,06 km kaugusel roosa trassi koridorist	asub Rabametsa-Ilvese tee (7560004) ääres; kasutusel elamuna
3	Surju algkool	501	koolimaja	75601:001:0766	Saarde vald, Rabaküla, Postikooli	asub 0,23 km kaugusel roosa trassi koridorist	asub Surju-Seljametsa tee (19343) ääres; kasutusel elamuna; ühtlasi pärand-kultuuriobjekt (vt Tabel 5)
4	Võiduküla algkool	489	koolimaja	21301:003:0003	Häädemeeste vald, Sooküla, Jaani	asub 0,6 km kaugusel oranži trassi koridorist	asub Timmkanali tee (2130004) ääres; eraomand, 2015.a seisuga kasutuseta

2.3 Pärandkultuuriobjektid

Pärandkultuuriobjektidena mõistetakse eelmiste põlvkondade tegutsemise jälgi maastikul, mis on kohaliku aja- ja kultuuriloo kandjateks. Selle hulka kuulub väga erineva olemusega objekte. Tüübistiku järgi jaotatakse pärandkultuuriobjektid järgmiselt:[22]

- kultuurmaastiku (asustuse) kujunemisega seotud objektid;
- maa ja rahva ajalugu kajastavad objektid läbi aegade;
- kogukonna ajalugu kajastavad objektid;
- traditsioonilist talumajapidamist kajastavad objektid;
- kohalikku tööndust kajastavad objektid;
- metsa ja metsamajandusega seotud objektid.

Pärandkultuuriobjektide kaardistamise ja info kogumisega tegeleb Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK). Eesmärgiks on seatud kaardistada kogu Eesti pärandkultuur, sõltumata selle maa- ja omandivormist. Suurem pärandkultuuriobjektide inventeerimine sai tehtud 2011. aasta lõpuks, kuid nende kaardistamine on jätkuv protsess ning igaüks võib RMK-le esitada ettepanekuid objektide kohta, mis oma ajaloo tõttu võiksid väärida tähelepanu.[23] Andmed pärandkultuuri paiknemise, olemuse ja seisukorra kohta on koondatud Eesti Looduse Infosüsteemi EELIS, mida haldab Keskkonnaagentuur, ning Maa-ameti pärandkultuuriobjektide kaardirakendusse.

Pärandkultuuriobjektide säilimine saab valdavalt tugineda üldise teadlikkuse kasvule ning maaomanike heale tahtele (omanikuhoiule), samuti seotud ametkondade (nt Muinsuskaitseamet, Keskkonnaamet) soovitustega arvestamisele, mis antakse näiteks planeeringute jm dokumentide kooskõlastamisel. Mõningast seaduslikku kaitset metsamaal asuvatele pärandkultuuriobjektidele pakub keskkonnaministri 27.12.2006 määrus nr 88 „Metsa majandamise eeskiri“, mille § 19 lg 6 ütleb, et metsamajanduslike tööde teostamisel tuleb võimaluse korral vältida pärandkultuuri objektide kahjustamisest.

[22] Riigimetsa Majandamise Keskuse veebileht: https://www.rmk.ee/metsa-majandamine/parandkultuur/milleks-mulle-parandkultuur/objektide-tuubistik (vaadatud 01.04.2021)
[23] Riigimetsa Majandamise Keskuse veebileht: https://www.rmk.ee/metsa-majandamine/parandkultuur/milleks-mulle-parandkultuur/anna-teada-objektist (vaadatud 01.04.2021)

Tabel 5. Uuringualal asuvad pärandkultuuriobjektid ja nende kaugus lähimast trassikoridorist

Jrk nr	Pärandkultuuri-objekt	Kood	Seisund	Katastriüksus	Aadress	Objekti paiknemine trassikoridori suhtes	Märkused
1	Tuletõrje veevõtukoht	568:TTV:001	hästi või väga hästi säilinud	56801:004:0290	Pärnu linn, Silla küla, Surju metskond 36	0,23 km kaugusel trassikoridorist (oranž, roosa, sinine)	
2	Laadi vesiveski	756:VEV:003	tüüp määratav, objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud alla 20%	75601:001:0756 75601:001:0757 75601:001:0749	Saarde vald, Rabaküla, Vanaveski/ Paisu/Kuningatiigi	0,14 km kaugusel oranži trassi koridorist; 0,21 km kaugusel sinise trassi koridorist	
3	Uulu vallamaja	756:VAL:001	hästi või väga hästi säilinud	75601:001:0791	Saarde vald, Rabaküla, Surju kontor	asub oranži trassi koridori piiril; 0,12 km kaugusel sinise trassi koridorist	ühtlasi maaehitus-pärandi objekt (vt Tabel 4)
4	Kotikääpa metsavahikoht	848:VKK:003	hästi või väga hästi säilinud	84801:004:0242	Häädemeeste vald, Lepaküla, Kotkapesa	asub oranži trassi koridoris	
5	Kaljuste talukoht	213:TAK:015	maastikul on säilinud märgid	21401:001:0001	Häädemeeste vald, Soometsa küla, Surju metskond 122	0,39 km kaugusel oranži trassi koridorist	
6	Kolhoosi siloaugud	213:PNL:002	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 20-50%	21301:001:0216	Häädemeeste vald, Soometsa küla, Hoidla	0,50 km kaugusel oranži trassi koridorist	

Jrk nr	Pärandkultuuri-objekt	Kood	Seisund	Katastriüksus	Aadress	Objekti paiknemine trassikoridori suhtes	Märkused
7	Kolhoosi farm	213:PNL:001	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	21401:001:0009	Häädemeeste vald, Soometsa küla, Oskari	0,48 km kaugusel oranži trassi koridorist	
8	Kruusakarjäär	213:KAR:001	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	21301:002:0021	Häädemeeste vald, Soometsa küla, Lepiku	0,37 km kaugusel oranži trassi koridorist	
9	Surju-Võiste piimatee	756:MNT:001	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	75601:005:0422 21301:002:0165	Saarde vald, Ilvese küla, Surju metskond 1 Häädemeeste vald, Võidu küla, Surju metskond 13	tee põhjapoolne ots 0,33 km kaugusel sinise/kollase trassi koridorist; tee lõunapoolne ots 0,43 km kaugusel oranži trassi koridorist	
10	Soometsa koorejaam	213:MEI:002	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	21301:002:0037	Häädemeeste vald, Soometsa küla, Koorejaama	0,30 km kaugusel oranži trassi koridorist	
11	Kolhoosi väetisehoidla	213:PNL:003	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 20-50%	21301:002:0076	Häädemeeste vald, Võidu küla, Väetisehoidla	0,03 km kaugusel oranži trassi koridorist	

Jrk nr	Pärandkultuuri-objekt	Kood	Seisund	Katastriüksus	Aadress	Objekti paiknemine trassikoridori suhtes	Märkused
12	Tolkuse (vana kohanimi)	213:KON:001	hävinud, objektist pole maastikul jälgi säilinud	21301:001:0304 21301:002:0029	Häädemeeste vald, Võidu küla, Oti / 19333 Uulu-Soometsa-Häädemeeste tee	asub oranži trassi koridoris	kuna objekti füüsiliselt olemas ei ole, siis see ei sea piiranguid
13	Tolkuse kolhoosiaegsed majandihooned	213:PNL:004	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	21401:001:0507	Häädemeeste vald, Võidu küla, Põdra	0,09 km kaugusel oranži trassi koridorist	
14	Piimapukk	213:PNL:005	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	21301:002:0107	Häädemeeste vald, Võidu küla, 2130004 Timmkanali tee	asub oranži trassi koridoris	
15	Sillakoht	213:KIS:001	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	21301:002:0107 21301:001:0392	Häädemeeste vald, Võidu küla, 2130004 Timmkanali tee Häädemeeste vald, Sooküla, Murrupõllu	asub oranži trassi koridoris	
16	Timmkanal (ajalooline metsakuivendus-kraav)	710:KKR:001	hästi või väga hästi säilinud	21301:002:0107 21301:003:0033	Häädemeeste vald, Võidu küla, 2130004 Timmkanali tee Häädemeeste vald, Sooküla, Ülejõe	asub oranži trassi koridoris	

Jrk nr	Pärandkultuuri-objekt	Kood	Seisund	Katastriüksus	Aadress	Objekti paiknemine trassikoridori suhtes	Märkused
17	Tellisepõletus-koht	213:SAT:001	maastikul on säilinud märgid	21301:003:0028	Häädemeeste vald, Sooküla, Paru	asub oranži trassi koridori piiril	
18	Saki metsavahikoht	213:VKK:001	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	21301:003:0094	Häädemeeste vald, Papisilla küla, Saki	0,39 km kaugusel oranži trassi koridorist	
19	Metsatee	213:MET:002	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	21301:004:0163 21301:004:0091	Häädemeeste vald, Papisilla küla, Aasa / Murro	läbib oranži trassi koridori	
20	Sihisilla tee	213:MKV:001	hästi või väga hästi säilinud	21303:001:0512	Häädemeeste vald, Penu küla, Orajõe metskond 4	läbib oranži/sinise/ roosa trassi koridori	kaardil märgitud punktobjektina
21	Pärnu-Mõisaküla raudtee	756:RTR:004	raudtee tamm looduses tuvastatav, relsid ja liiprid puuduvad	56801:004:0405	Pärnu linn, Vaskrääma küla, Tallinn-Lelle-Pärnu-Mõisaküla 145,8-151,4 km	0,4 km laugusel sinise trassi koridorist (planeeringuala põhjaosas)	
22	Noka metsavahikoht	568:VKK:003	hästi või väga hästi säilinud	56801:004:0075	Pärnu linn, Vaskrääma küla, Rannamäe	0,36 km kaugusel roosa trassi koridorist 0,38 km kaugusel sinise/oranži trassi koridorist	

Jrk nr	Pärandkultuuri-objekt	Kood	Seisund	Katastriüksus	Aadress	Objekti paiknemine trassikoridori suhtes	Märkused
23	Keerdokkalise männi puistu	712:VOM:001	hästi või väga hästi säilinud	75601:005:0422	Saarde vald, Ilvese küla, Surju metskond 1	puistu serv 0,37 km kaugusel sinise trassi koridorist	
24	Riiselja-Ikla raudtee	213:RTR:001	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud alla 20%	75601:005:0399 75601:001:0820 71001:001:0147	Saarde vald, Kõveri küla, Laiksaare metskond 4 / Laiksaare metskond 34 Saarde vald, Laiksaare küla, Laiksaare metskond 17	kulgeb sinise trassi koridoris 3,16 km pikkuse lõiguna; läbib roosa trassi koridori kahes asukohas (0,43 ja 1,33 km pikkuste lõikudena); läbib kollase trassi koridori ühes asukohas 0,43 km pikkuse lõiguna)	kattub maakonna-planeeringuga määratud kauni teelõiguga Ikla–Surju (Timmi) matkatee; vt ptk 2.5.2
25	Timmkanali algus	756:MPO:001	hästi või väga hästi säilinud	75601:005:0399 75601:005:0152 75601:005:0170	Saarde vald, Kõveri küla, Laiksaare metskond 4 Saarde vald, Kõveri küla, Possametsa/ Possa	läbib sinise/kollase/ roosa trassi koridori	
26	Timmkanali raudteejaam	756:RTR:006	maastikul on säilinud märgid	75601:001:0820	Saarde vald, Kõveri küla, Laiksaare metskond 4	asub sinise trassi koridoris	

Jrk nr	Pärandkultuuri-objekt	Kood	Seisund	Katastriüksus	Aadress	Objekti paiknemine trassikoridori suhtes	Märkused
27	Timmkanali metsavahikoht	710:VKK:024	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 20-50%	71001:001:0147	Saarde vald, Laiksaare küla, Laiksaare metskond 17	asub sinise trassi koridoris	
28	Talguliste istutuslank	712:ASM:007	hästi või väga hästi säilinud	71001:001:0147	Saarde vald, Laiksaare küla, Laiksaare metskond 17	asub kollase ja sinise trassi koridoris	Objekt lähiminevikust: 2004. a kevadel istutati üle Eesti EL-iga liitumise auks miljon puud. Siin kasvab osa neist.
29	Metsavenna-punker	213:MVP:002	maastikul on säilinud märgid	21401:001:0176	Häädemeeste vald, Krundiküla, Orajõe metskond 2	0,19 km sinise trassi koridorist 0,37 km roosa trassi koridorist	
30	Postikooli koolimaja	756:KOO:003	hästi või väga hästi säilinud	75601:001:0766	Saarde vald, Rabaküla, Postikooli	0,23 km roosa trassi koridorist	ühtlasi maaehituspärandi objekt (vt Tabel 4)
31	Ilvese-Viira maaparandus-objekti tähiskivi	756:MAL:001	hästi või väga hästi säilinud	75601:001:0596	Saarde vald, Ilvese küla, Uue-Teeotsa	0,32 km roosa trassi koridorist	

Jrk nr	Pärandkultuuri-objekt	Kood	Seisund	Katastriüksus	Aadress	Objekti paiknemine trassikoridori suhtes	Märkused
32	Kaalu vesiveski	710:VEV:008	maastikul on säilinud märgid	78201:001:0275 71001:001:0147	Saarde vald, Laiksaare küla, Kaalu-Veski / Laiksaare metskond 17	0,48 km roosa trassi koridorist	Rannametsa jõel Laiksaare järve ääres
33	Võidu kauplus	213:POE:009	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	21301:002:0077	Häädemeeste vald, Võidu küla, Timmiääre	0,47 km oranži trassi koridorist	
34	Laane talukoht	756:TAK:025	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 20-50%	75601:005:0075	Saarde vald, Kõveri küla, Laane	0,32 km roosa trassi koridorist	
35	Surju kõrts	756:KOR:001	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 20-50%	75601:001:0403	Saarde vald, Ilvese küla, Vana-Surju	0,49 km roosa trassi koridorist	
36	Silotorn	756:PNL:001	objektist või tema esialgsest funktsionaalsusest säilinud 50-90%	75601:001:0153	Saarde vald, Metsaääre küla, Torni	0,41 km roosa trassi koridorist	
37	Tamme metsavahikoht	568:VKK:002	hästi või väga hästi säilinud	56801:004:0292	Pärnu linn, Vaskrääma küla, Sülla	0,50 km roosa/sinise trassi koridorist	

2.4 Muistised ja pärimuspaigad, sh looduslikud pühapaigad

Muistised ja pärimuspaigad on osaliselt mälestisena kaitse all (vt ptk 2.1), osaliselt registreeritud pärandkultuuriobjektidena (vt ptk 2.3), osaliselt looduslike pühapaikade nimistus. Looduslikke pühapaiku võib pidada üheks pärimuspaikade alaliigiks, kusjuures nende iseloomulikuks jooneks on just alade looduslikkus.

Looduslikud pühapaigad on olulise inimmõjuta rahvapärimuslikud ohverdamise, pühakspidamise, ravimise, usulise või rituaalse tegevusega seotud paigad või asjad. Need on olulised rahvapärimuskultuuri ning kohaliku identiteedi kandjad. Tegemist on eriilmeliste objektidega. Looduslikeks pühapaikadeks võivad olla metsad või puuderühmad, üksikud puud, allikad, jõed, ojad või erinevad maastikuvormid nagu kivid, künkad, orud ja pangad. Loodusliku pühapaiga peamiseks tunnuseks on suulise rahvapärimuse olemasolu, mis kõneleb pühakspidamisest, ohvrite toomisest, palvetamisest ja ravitsemisest. Eesti looduslikud pühapaigad on üks huvitavamaid ja mitmekihilisemaid mälestiste liike – need on kohad, mis ühendavad endas nii materiaalseid kui ka vaimseid väärtuseid. Eestis on hinnanguliselt ligikaudu 3000 looduslikku pühapaika, millest umbes 490 on muinsuskaitse all ning ligi 90 üksikobjektidena looduskaitse all. Enamik looduslikest pühapaikadest on kaardistamata ning teave nende kohta ei ole alati kättesaadav maakasutuse muutuseid planeerivatele asutustele ning maaomanikele.

Visioonidokument "Eesti looduslikud pühapaigad. Uurimine ja hoidmine. Arengukava 2015-2020" koostati Kultuuriministeeriumi algatusel koostöös Muinsuskaitseametiga. Arengukava koostamisse olid kaasatud Keskkonnaministeerium ja valdkondlikud partnerorganisatsioonid. Looduslik pühapaik (inglise keeles *sacred natural site*) on rahvusvaheliselt kasutatav mõiste, mis Rahvusvahelise Looduskaitseliidu (IUCN) määratluse kohaselt tähendab maa- või veeala, millel on rahvastele ja kogukondadele eriline vaimne tähendus. Arengukava koostamise lähtekohaks oli vajadus tegeleda selle pärandiliigi teadvustamise ja säilitamisega. Arengukavaga ettenähtud tegevused jätkuvad 2021. aastal kuni nende täitmiseni.[24] Looduslike pühapaikade kaardistamisega tegeleb Hiite Maja SA (vabatahtlik ühendus), mis teeb koostööd Tartu Ülikooli ja Muinsuskaitseametiga. Muinsuskaitseameti eestvedamisel on teostamisel looduslike pühapaikade inventuurid arhiiviallikate põhjal.

[24] Muinsuskaitseamet: https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/ajaloolised-ja-looduslikud-puhapaigad

Looduslike pühapaikadena potentsiaalselt olulised (täieliku andmekogu ja selgete määratluste puudumisel on võimalik rääkida just potentsiaalselt olulistest paikadest) paigad/objektid, mis on hõlmatud kultuurimälestiste registrisse või looduskaitsealuste alade ja objektide nimekirja, on kaitstavad vastavalt muinsuskaitseseaduse ning looduskaitseseadusega, samuti nende alusel kehtestatud õigusaktidega. Looduslike pühapaikade õigusliku kaitstuse analüüsis[25] tõdetakse, et vastavate seaduste eesmärgid ja sõnastus ei taga siiski looduslike pühapaikade sihipärast, st nii ainelise kui ka vaimse ja kultuurilise pärandi võrdsustatud kaitset. Muististe ja pärimuspaikade säilimine pärandkultuuriobjektidena saab valdavalt tugineda üldise teadlikkuse kasvule ning maaomanike heale tahtele, samuti seotud ametkondade (nt Muinsuskaitseamet, Keskkonnaamet) soovitustega arvestamisele, mis antakse näiteks planeeringute jm dokumentide kooskõlastamisel. Mõningast seaduslikku kaitset metsamaal asuvatele pärandkultuuriobjektidele pakub keskkonnaministri 27.12.2006 määrus nr 88 „Metsa majandamise eeskiri“, mille § 19 lg 6 ütleb, et metsamajanduslike tööde teostamisel tuleb võimaluse korral vältida pärandkultuuri objektide kahjustamisest.

Kuna kultuurimälestiste registris olevate muististe ja pärimuspaikade kohta puuduvad andmed, mis võimaldaksid neid üheselt lokaliseerida, siis on käesolevas uuringus võrreldud registris esitatud paiknemise kirjeldust planeeringuala kaardiga ning mälestiste ja pärandkultuuriobjektide asukohainfoga, mille abil on hinnatud nende objektide paiknemise võimalikkust uuringualal. Kultuurimälestiste registri andmetel ei esine planeeringualal mälestisena kaitse all olevaid ajaloolisi looduslikke pühapaiku.

Uuringualal tuvastati üks muistis/pärimuspaik: Kõveri Kolmearakse ohvrikivi (koha ID 7690; tüüp – püha kivi). Objekti asukoht: Saarde vald, Kõveri küla, Kolmarakse KÜ (75601:001:0840), mis jääb 0,45 km kaugusele roosa trassi koridorist. Objekt on arheoloogiamälestisena riikliku kaitse all (ohvrikivi, reg. nr 11812) – vt Tabel 3.

Uuringu „Looduslike pühapaikade inventuur arhiiviallikate põhjal Pärnumaa kihelkondades, mida läbib Rail Balticu trassikoridor“ põhjal asub planeeringualal (peamiselt selle idapoolses osas, mida RB trassikoridorid ei puuduta) terve rida arhiiviallikate põhjal tuvastatud looduslikke pühapaiku, kuid uuringualale (RB trassikoridoridesse ja nende lähedusse ühtki neist

[25] Ajaloolised looduslikud pühapaigad. Õiguslik kaitstus ja selle edasised võimalused“, Keskkonnaõiguse Keskus, K. Vaarmari jt, 2011

objektidest ei jää (vt Lisa 1). Lähim looduslik pühapaik (Matsita ohvripuu) asub roosa trassikoridori piirist ca 1,5 km kaugusel.

2.5 Väärtuslikud maastikud

Planeeringualal paiknevad väärtuslikud maastikud on määratud Pärnu maakonna planeeringuga.[26]

Üldnimetuse „väärtuslik maastik“ all käsitletakse maakonnaplaneeringus **väärtuslikke maastikke, kauneid tee- ja veeteelõike ning silmapaistvalt ilusa vaatega kohti.** Väärtuslike maastikena on määratud kuhjunud väärtustega maastikud, kus maastikul on kultuurilisajalooline väärtus, looduslik väärtus, puhkeväärtus ja turismipotentsiaal, identiteediväärtus ning esteetiline väärtus.

Esmakordselt määratleti maakonna väärtuslikud maastikud 2003. aastal kehtestatud Pärnu maakonna planeeringu teemaplaneeringuga „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“. Kehtiva maakonnaplaneeringu koostamise käigus on need koostöös kohalike omavalitsustega üle vaadatud ja kaasajastatud.

Pärnu maakonna planeeringuga on seatud üldised kasutustingimused väärtuslike maastike, sh kaunite tee- ja veeteelõikude ning silmapaistvalt ilusa vaatega kohtade säilitamiseks:

- väärtuslike maastike täpsemad piirid ja nende hooldamiseks vajalikud meetmed määrata üldplaneeringuga;
- ehituskeeluvööndi ulatus (suurendamine või vähendamine) ranna- ja kaldaaladel täpsustada üldplaneeringuga;
- hoonestuse planeerimisel väärtuslikule maastikule järgida olemasolevat ajaloolist asustust, arvestades ajaloolise teede- ja tänavate võrgu ning ehitustraditsioonidega;
- säilitada ajaloolist maakasutust, põllumajandusmaastiku avatust ja vaateid väärtuslikele maastikuelementidele;
- tagada kaunite teelõikude avalik kasutus;
- tagada kaunite veeteelõikude läbitavus.

[26] Kehtestatud riigihalduse ministri 29.03.2018 käskkirjaga nr 1.1-4/74; https://maakonnaplaneering.ee/142

2.5.1 Väärtuslikud maastikud

Väärtuslike maastike valiku üldised kriteeriumid:

- maastik on piirkonna kultuurilis-ajaloolise identiteedi kandja;
- maastikul on kultuurilises, ökoloogilises ja sotsiaalses sfääris tähtis avalikkust huvitav roll;
- maastik on majandusressurss, mis õige majandamise korral võib kaasa aidata uute töökohtade loomisele;
- maastik on elukeskkonna oluline osa, mis aitab kaasa kohaliku kultuuri kujunemisele;
- maastik indiviidi ja ühiskonna heaolu olulise osana seab kõigile õigused ja kohustused;
- maastik on muutuv – muutused majanduses kiirendavad maastike ümberkujunemist.

Maakonnaplaneeringud toodud väärtusliku maastiku kirjeldus annab üldise ettekujutuse alast ning põhjendab erinevatele väärtustele antud hinnanguid. Sageli on maastikulised väärtused omavahel põimunud ja üksteisest sõltuvad. Kirjelduste koostamisel on käsitletud iseloomulikke ja eripäraseid maastikuelemente ning seal olevaid erinevaid väärtusi. Üldiselt on kirjeldatud järgmisi komponente: reljeef ja selle olulised elemendid, maakasutus, asustus, teedevõrk, hoonestus, kõrget looduslikku väärtust omavad elupaigad ja elemendid, muinsusväärtusega objektid, samuti ilu, omapära, vaated, hooldatus, häirivad tegurid, sobivus puhkemaastikuks jne. Maastike väärtused on hinnatud kolmepallisüsteemis, kus hinne 3 tähistab kõige positiivsemat ja hinne 1 negatiivsemat retsensiooni:

- 3 palli on omistatud maastiku väärtustele, mis on korras, hästi eksponeeritud ja pakuvad esteetilist naudingut;
- 2 palli on antud maastiku väärtustele, mis on keskmise väärtusega või iseenesest küll väga suure väärtusega, kuid on hooldamata;
- 1 palli puhul maastikul väärtuse tüüp puudub või on väheoluline. Ühe palliga on hinnatud ka maastike neid külgi, mis sisuliselt omavad suurt väärtust, kuid on kas lõhutud või väga halvas seisukorras.

Planeeringualale jäävad järgmised väärtuslikud maastikud (kaugused on antud väärtusliku maastiku piirist lähimas asukohas):

- Uulu–Tahkuranna–Jõulumäe (1,8–1,9 km kaugusel lähimast trassikoridorist);

- Rannametsa (oranži trassivariandi koridor läbib ala ca 12,5 km pikkuses lõigus, ulatub vähesel määral sinise/kollase trassivariandi koridori alale);
- Häädemeeste (2,49 km kaugusel lähimast trassikoridorist);
- Ikla–Kabli–Jaagupi (1,22 km kaugusel lähimast trassikoridorist);
- Kilingi-Nõmme–Tihemetsa (ca 9,5 km kaugusel lähimast trassikoridorist);
- Põhja-Liivimaa (1,2 km kaugusel lähimast trassikoridorist).

Nimetatud väärtuslikest maastikest jääb uuringualale Rannametsa väärtuslik maastik, mida oranži trassivariandi koridor läbib ca 12,5 km pikkuses lõigus. Samuti ulatub see väärtuslik maastik Saarde valla Ilvese külas vähesel määral sinise/kollase trassivariandi koridori alale. Teiste väärtuslike maastike piirid jäävad trassikoridoride variantidest piisavalt kaugele, et välistada nende mõjutamine.

Rannametsa väärtuslik maastik hõlmab 127,5 km^2 suuruse ala, sh suures osas Luitemaa looduskaitseala ning kattub suures osas Natura 2000 võrgustikku kuuluvate Luitemaa loodusala ja Luitemaa linnualaga. Maakonnaplaneeringu lisas[27] toodud kirjelduse järgi iseloomustavad Rannametsa väärtuslikku maastikku madalad rannaalad ja luitelised rannavallide ahelikud ning luidete taga paiknevad soode massiivid. Männimetsaga kaetud piki randa asetuvatel luiteahelikel kulgevalt rahvusvaheliselt Via Baltica maanteelt avanevad kaunid vaated luidetele, rannaaladele ja merele. Rannametsa luited kui loodusobjekt on valitud Pärnumaa loodussümboliks. Rannametsa mäed kujutavad endast Eesti mandriala suurimat luiterühma, kus kõrgeimad luited on Röövlimägi, Tõotusemägi, Tornimägi ja Varsamägi. Rannametsast algab laudteega Rannametsa–Tolkuse õpperada, mille üks haru viib Tornimäele ja teine Tolkuse – Baltimaade ainukesele perifeerselt oligotroofse arengukäiguga rabale. Võiste–Häädemeeste rannikule jääb maakonna suurim – Rannametsa rannaniit, mis on arvatud rahvusvahelise tähtsusega linnualade hulka. Rannajoon on tugevasti liigestatud, rannikumeri on laiduderikas. Rannariba luidete ja mere vahel on poolteist kilomeetrit lai. Külad paiknevad rannaribal ja luitevööl merepoolsel serval. Ala on sobiv looduspuhkuseks, mistõttu nähakse ette arendada matkaradu ja -teid.

Rannametsa väärtusliku maastiku alal Liivi lahe rannal kehtivad looduskaitseseaduses sätestatud ranna ja kalda kasutamise kitsendused. Riiklike kultuurimälestiste kohta kehtivad

[27] Pärnu maakonna planeeringu lisa 3. Pärnumaa väärtuslikud maastikud

muinsuskaitseseadusest tulenevad piirangud. Luitemaa looduskaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Kaitstavate looduse üksikobjektide kohta kehtivad looduskaitseseadusega sätestatud tingimused.

Rannametsa väärtusliku maastiku hindamise tulemused on toodud järgnevas tabelis (Tabel 6). Nagu tabelist näha, on enamus väärtusi hinnatud maksimaalse hindega, mis näitab, et tegemist on olulise ja kõrgelt väärtustatud väärtusliku maastikuga.

Tabel 6. Rannametsa väärtusliku maastiku hindamise tulemused[28]

Väärtus	Hinne
Kultuurilis-ajalooline väärtus	2
Looduslik väärtus	3
Puhkeväärtus	3
Identiteediväärtus	3
Esteetiline väärtus	3

2.5.2 Kaunid teelõigud

Kaunid teelõigud paiknevad enamasti mitu aastasada vanadel ja õgvendamata teedel, mistõttu nende vahetusse lähedusse jääb hulgaliselt väärtusi ning neil liikudes avaneb tihti ilusaid vaateid. ***Kaunid veeteelõigud*** on esinduslikud nii oma looduslikkuse kui kauni ilme poolest. Kaunid tee- ja veeteelõigud on hästi sobilikud kasutamiseks matkateedeks, turismimarsruutide kavandamiseks.

Uuringualale jäävad järgmised maakonnaplaneeringuga määratud kaunid teelõigud:

- Ikla–Surju (Timmi) matkatee;
- Kabli–Massiaru tee.

[28] Pärnu maakonna planeeringu lisa 3. Pärnumaa väärtuslikud maastikud

Ikla–Surju (Timmi) matkatee (pikkusega ca 50 km) kulgeb 20. sajandi alguses rajatud kitsaröövõpmelise raudtee tammil Iklast kuni ristumiseni Pärnu–Mõisaküla raudteega. Raudteed kasutati metsa väljaveoks kuni möödunud sajandi keskpaigani. Tee on registreeritud pärandkultuuriobjektina (Riiselja-Ikla raudtee, kood 213:RTR:001), vt Tabel 5. Praeguseks on raudtee üles võetud, mõnes kohas on tammile rajatud tee, millel saab sõita ka autoga, kohati saab teel liikuda ainult jalgsi või jalgrattaga. Väga ilus on metsade vahel kulgev tee, kus saab nautida Lõuna-Pärnumaa loodust ja metsade suurust. Säilinud on üksikud raudteega seotud ehitised. Tee äärde jäävad Nepste külas Aruoja rändrahn ja looduskaitseala – Kivikupitsa mägi ning Pitsi kivi ja Suure Kiviaru rändrahn Orajõe külas.

Ikla–Surju (Timmi) matkatee lõikab erinevaid trassivariantide koridore mitmes kohas uuringualal:

- roosa ja kollane koridor Saarde vallas Ristikülas;
- sinine koridor Saarde vallas Kõveri külas;
- sinine ja kollane koridor Saarde vallas Laiksaare külas;
- roosa trassi koridor Häädemeeste vallas Krundikülas.

Kabli–Massiaru tee (pikkusega ca 8,6 km) algab Liivi lahe rannal paiknevast Kabli külast. Kabli oli 19. sajandil kuulsate laevaehitajate ja kaptenite elupaik. Liivi lahe rannikul on rikkalikult rändlinde, Kablis on 1969. aastast lindude rõngastusjaam. Priivitsa oja kaldal läheb tee üle luiteahelike ja kulgeb läbi metsamaastiku Massiaru külla. Sobib matkamiseks jalgrattaga või jalgsi.

Kabli–Massiaru tee ristub planeeringuala lõunaosas kõikide trassivariandi koridoridega (oranž/ sinine/roosa).

Pärnu maakonna planeeringu soovitused maastikuväärtuste suurendamiseks kaunitel teelõikudel on vaadete avamine, õgvendamise vältimine, maa reserveerimine peatuspaikadeks, puhkekohtade sidumine ilusat vaadet pakkuvate paikadega. Kaunid teelõigud varustada viitadega loodus- ja muinsuskaitseliste objektide, puhkekohtade, matkaradade ja teiste huviväärsuste juurde.

Planeeringualal on Pärnu maakonna planeeringuga määratud **kaks kaunist veeteelõiku:** Reiu jõgi Viisireiust Surjuni ja Reiu jõe alamjooks. Mõlemad kaunid veeteelõigud on maakonnaplaneeringuga määratud ca 0,4–0,6 km laiuse koridorina, mille teljeks on Reiu jõgi.

Reiu jõe alamjooksu kaunis veeteelõik (jõelõik) ei ulatu uuringualale. Kauni veeteena määratud Reiu jõe alamjooksu koridor jääb lähima trassivariandi (sinine) koridorist ca 0,58 km kaugusele (Saarde vallas Metsaääre külas).

Kauni veeteelõigu Reiu jõgi Viisireiust Surjuni koridor ulatub vähesel määral uuringualale, kuid seda kaunist veeteelõiku eraldab lähimast (roosast) trassivariandi koridorist riigitee nr 6 Valga–Uulu. Raudteekoridori ja kauni veetee koridori vaheline lähim kaugus on ca 0,19 km (Saarde vallas ilvese külas).

2.5.3 Silmapaistvalt ilusa vaatega kohad

Silmapaistvalt ilusa vaatega kohad paiknevad piirkondades, kuhu on võimalik suhteliselt hästi ligi pääseda. Juba praegu on mitmed kohad kujunenud matkajate peatuspaikadeks, kus saab nautida loodusvaateid ja maastike erinevaid väärtusi. Tihti on need ümbruskonnast pisut kõrgematel ja lagedamatel aladel või mererannal.

Planeeringualale jääb 13 maakonnaplaneeringuga määratud silmapaistvalt ilusa vaatega kohta. Neist kaheksa kohta on määratud rannikupiirkonda (Häädemeeste vallas), üks koht Häädemeeste valla kagupiiri lähedal Nigula rabas, üks koht Häädemeeste valla (Nepste küla) ja Saarde valla Laiksaare küla piiril Tõitoja-Häädemeeste tee (19330) ääres ning kolm kohta Saarde vallas uuringualast kaugel. Ühtegi neist ilusa vaatega kohtadest ei jää uuringualale ega selle lähedusse.

2.6 Miljööalad

Miljööala ehk miljööväärtuslik ala (ka miljööväärtuslik eluasemepiirkond ehk miljööväärtuslik hoonestusala) on asulas planeeringuga määratletud ala, kus on planeerimisele ja ehitamisele kehtestatud piirangud, mis tulenevad piirkonna ajaloolis-kultuurilisest eripärast ja vajadusest seda säilitada. Miljööväärtuslike alade määratlemine on üks kultuuripärandi väärtustamise ja kaitsmise võimalusi.

Miljööväärtuslike alade määratlemise vajadus on sätestatud planeerimisseaduses, mille § 75 lõike 1 punkti 16 kohaselt on üldplaneeringu ülesandeks muuhulgas miljööväärtuslike alade määramine ning nende kaitse- ja kasutustingimuste seadmine. Samuti toimub miljööväärtuslike alade ning nende kaitse- ja kasutustingimuste seadmine vajadusel detailplaneeringute koostamise raames (PlanS § 126 lg 1 p 15). Seega on tegemist kohalikul tasandil väärtuste määratlemise ning nende kaitseks tingimuste seadmisega.

Planeerimisseadus ei defineeri miljööväärtusliku ala mõistet ega sätesta täpsemaid juhiseid alade määratlemiseks. Miljööväärtuslikuks määratakse hoonestusalad, mis on terviklikud, iseloomuliku plaani- ja mahulise struktuuriga ning soovitatavalt identiteediväärtusega. Miljööväärtuslike hoonestusalade kaitsmisel on oluline säilitada iseloomulikud struktuurid, elemendid ja tegurid; eesmärgiks ei ole alade säilitamine muutumatuna[29].

2011. aastal valmis juhend miljööväärtuslike alade määratlemiseks maapiirkondades[30]. Juhendis tõdetakse, et enamiku potentsiaalsetest miljööväärtuslikest hoonestusaladest võib maapiirkonnas leida väärtuslike maastikena (vt ptk 2.5) piiritletud aladelt. Sisuliselt võib maapiirkondades miljööväärtuslikena käsitleda alasid sarnaselt linnadele: aluseks on iseloomulikud ja hästi säilinud struktuurid, samuti terviklikkus, lisandub asustusega kooskõlas olev maakasutus. Miljööväärtuslike hoonestusalade määratlemise eesmärgiks maapiirkondades on eelkõige maaehituspärandi kaitse uuenduste kontekstis.

Käesoleva uuringu käigus on analüüsitud uuringualale jäävate kohalike omavalitsuste üldplaneeringu tasandi planeeringuid (kohalike omavalitsuste kodulehelt kättesaadavad materjalid seisuga märts 2021). Teemaplaneeringute läbivaatamisel on tuginetud planeeringu nimetuses kajastuvatele teemadele ning sellest tulenevale tõenäosusele miljööväärtuste teema käsitlemise osas. Üldiselt on enamikes üldplaneeringutes miljööväärtuste teemat käsitletud. Teemakäsitlus, samuti kasutatud mõisted erinevad planeeringute lõikes. Enamasti on lisaks miljööväärtuslikele hoonestusaladele käsitletud ja määratletud ka muid väärtusi (maastikud, vaated, üksikobjektid), mis sageli põhinevad vastaval maakonna teemaplaneeringul (vt ptk 1.2). Osaliselt on üldplaneeringutes miljööväärtustega seotud kaitse- ja kasutamistingimused sõnastatud võrdlemisi üldiselt, taotledes väljakujunenud maastike ja struktuuride säilitamist. Samas leidub osades üldplaneeringutes ka detailsemalt sõnastatud tingimusi, milles on seatud piiranguid materjalikasutusele, mahtudele, piirete rajamisele jmt. Miljööväärtuste käsitlustes kohtab maakasutusele (eelkõige põllumaadel) ja traditsioonilistele tegevustele viitamist ning nende säilitamise vajaduse rõhutamist.

Üldplaneeringutes määratletud miljööväärtustega arvestamine toimub üldplaneeringute elluviimise käigus, st muuhulgas detailplaneeringute ja projekteerimistingimuste koostamisel enne reaalset ehitustegevust ning kõigi nimetatud protsesside järelevalve raames. Planeerimisseadus (PlanS) ja keskkonnamõju hindamise ning keskkonnajuhtimissüsteemi

[29] „Miljööväärtused linnas“, Keskkonnaministeerium, 2004
[30] „Miljööväärtused maapiirkonnas. Maapiirkonna miljööväärtuslike alade käsitlemise juhend Põlvamaa näitel“, K. Hellström, M. Kais, 2011

seadus (KeHJS) kohustavad nende seaduste alusel toimuvate tegevuste puhul arvestama kultuuriliselt jätkusuutliku arenguga ning kultuuripärandile avalduvate mõjudega. Planeerimisseadus näeb ka ette kultuuripärandi säilitamiseks üldiste kasutustingimuste määramist maakonnaplaneeringus (§ 56 lg 1 p 6), miljööväärtuslike alade määramist ning nende kaitse- ja kasutustingimuste seadmist üld- ja detailplaneeringutes (§ 75 lg 1 p 16, § 126 lg 1 p 15).

Uuringuala piirile jääb üks miljööväärtuslik ala – Laiksaare miljööala, mis paikneb 0,5 km kaugusel roosa trassivariandi koridorist. Miljööala moodustab Laiksaare küla keskus ja selle teljeks on Tõitoja–Häädemeeste tee (19330; tee on Pärnu maakonna planeeringuga määratletud kauni teelõiguna, see jääb uuringualast väljapoole).

Miljööala on määratud Surju valla üldplaneeringuga[31]. Nõuded Surju valla üldplaneeringuga määratud miljööväärtuslike alade säilimiseks:

- järgida maakonnaplaneeringus toodud nõudeid ja soovitusi;
- käsitleda iga ala tervikuna (ehitised, raamistav maastik sh pargid) ja koostada nende alade hooldamiseks ning arendamiseks eraldi kavad;
- säilitada, uusehituste puhul järgida, ainult väljakujunenud hoonete ja teedevõrgu paiknemise põhimõtteid (küla struktuuri) ning arhitektuurilisi iseärasusi. (N: Hooned olid vooderdatud, värvitud ja sageli rõdudega. Paljudel hoonetel oli poolkelpkatus. Elamust lahus olev rehealune asus muude kõrvalhoonete hulgas õues);
- säilitada väärtuslikke üksikobjekte/ehitisi (koolimajad, vesiveskid, saeveskid, kaevud, paisud jt) ja võimaluste piirides piirkonna traditsioonilisi tegevusi (karja aretus, metsatöötlemine jt);
- võimalusel kasutada ehitustöödel loodussõbralikke ja antud piirkonnale iseloomulikke materjale. Metsarikkuse tõttu on piirkonnas ehitusmaterjaliks kasutatud enamasti puitu (ka savi, looduslikku kivi, pilliroogu). Eelistada heitvete puhastamisel ökotehnoloogilisi lahendusi;
- teavitada kohalikke elanikke maastike väärtustest ja võimaluse korral viia läbi ühiseid projekte materiaalsete vahendite saamiseks.

[31] Kehtestatud Saarde Vallavolikogu 30.01.2008 otsusega nr 2

2.7 Kohalike omavalitsuste poolt kaitse alla võetud objektid ja alad

Kuivõrd kõik kultuuriväärtuslikult olulised objektid ei mahu alati üldisel tasandil määratletud väärtuste kategooriatesse (nt ei kvalifitseeru mälestiseks, ei paikne väärtuslikul maastikul, ei asu miljööväärtuslikul hoonestusalal), on mõned omavalitsused määratlenud objektid, mis on kaitstavad kohaliku tasandi väärtusega üksikobjektidena. Taolisi nimekirju võivad sisaldada erinevad kohalike omavalitsuste arengudokumendid. Antud juhul on eeldatud, et erinevad arengudokumendid on omavahel sisulises kooskõlas ning ülevaate saamiseks piisab ühte tüüpi arengudokumentide läbi vaatamisest. Keskendutud on üldplaneeringutele, kuivõrd tegemist on avaliku protsessi läbinud, üldjuhul kogu kohaliku omavalitsuse territooriumi ning mitmekesist teemade valdkonda hõlmavate üldise tasandi strateegiliste arengudokumentidega. Eelnevast tulenevalt on eeldatud, et avaliku protsessi jooksul on erinevate teemade, sh kultuuriväärtustega seonduva olulisus ning väärtused piisavalt läbi arutatud ning kokku lepitud.

Planeeringualale jäävatest kohalikest omavalitsustest on üldplaneeringutes kohalikul tasandil kaitstavaid üksikobjekte määratletud Häädemeeste valla üldplaneeringus, Häädemeeste rannaalade planeeringus (kehtestatud osaliselt), Paikuse valla üldplaneeringus, Surju valla üldplaneeringus (haldusreformi eelsed üldplaneeringud, vt Tabel 2). Olemuselt on tegemist erinevate objektidega, mille hulka kuuluvad hooned, külastruktuurid, suvilapiirkonnad, mälestustahvel, mälestusmärk, mälestuskivid, haud, külakalmistud. Valdavateks tingimusteks on objektide säilitamine ja heakorra tagamine.

Praktikas toimub kohalikul tasandil väärtustatud objektide kaitse üldplaneeringute elluviimise kaudu – arvestades väärtustatavate objektidega detailplaneeringute ja projekteerimis-tingimuste koostamisel, ehitamisel, erinevates etappides teostatava järelevalve käigus.

Käesoleva töö uuringualale ei jää ühtegi kohaliku omavalitsuse poolt üldplaneeringuga kaitse alla võetud objekti ega ala.

2.8 Kalmistud

Kalmistud ehk surnuaiad on osa kultuuripärandist, kandes lahkunud inimeste, sh kultuuri- ja ajalooliselt oluliste isikute mälestust. Tegemist on pühade paikadega, mis on hea tava ja nö

kirjutamata reeglite kohaselt puutumatud rahupaigad. Osa kalmistutest on määratletud riiklikult oluliste kultuurimälestistena ning on kaitstavad muinsuskaitseseaduse alusel.

Kalmistute kaitse on ühelt poolt tagatud seadusega (kalmistuseadus ja selle alusel kehtestatud õigusaktid). Näiteks ei ole matmiseks suletud kalmistu kasutusotstarbe muutmine lubatud enne 75 aasta möödumist selle sulgemisest. Teisest küljest tagavad kalmistute puutumatuse kultuuriline tava ja üldised käitumisnormid ühiskonnas. Kalmistute rüüstamised ja kasutusotstarbe muutused on üldjuhul seotud laiemate kriisidega ühiskonnas, nt võimuvahetusega, usuliste-rahvuslike-kultuuriliste konfliktidega.

Uuringualal asub kaks kalmistut, mis mõlemad on mälestisena kaitse all (vt ptk 2.1). **Kumbki kalmistu ei asu trassikoridori piirides.** Kalmistud ja nende kaugus trassikoridorist on nimetatud järgnevas tabelis (Tabel 7).

Tabel 7. Uuringualal asuvad kalmistud ja nende kaugus lähimast trassikoridorist

Jrk nr	Kalmistu	Katastriüksus	Aadress	Kalmistu kaugus lähimast trassikoridorist	Märkused
1	Surju (EAÕ) kalmistu	75601:001:0865	Saarde vald, Ilvese küla, Surju õigeusu kalmistu	asub 0,56 km kaugusel roosa trassi koridorist	kalmistu on ajaloomälestisena riikliku kaitse all (reg. nr 8338); vt Tabel 3; asub ida pool riigiteed nr 6 Valga-Uulu
2	Surju kalmistu	75601:001:0867	Saarde vald, Ilvese küla, Surju kalmistu	asub 0,27 km kaugusel roosa trassi koridorist	kalmistu on ajaloomälestisena riikliku kaitse all (reg. nr 8337); vt Tabel 3 asub ida pool riigiteed nr 6 Valga-Uulu

2.9 Kirikud ja muud pühakojad

Religioon on osa kultuurist, mis ruumis salvestub eeskätt pühakodadena (mõistetav siinkohal hoonena). Vastavalt Eesti Vabariigi põhiseadusele on igaühel südametunnistuse, usu- ja mõttevabadus. Igaühel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust. Usutalituste täitmise kohaks on tavapäraselt pühakojad, mille olemasolu on seega oluline põhiseaduslike õiguste täitmise võimalikkuse seisukohalt.

Paljud kirikud on riikliku kaitse all kultuurimälestistena ning kaitstavad muinsuskaitseseadusega, sh pärast usulisest kasutusest väljajäämist (nt koguduse „kokkukuivamise“ korral). Pühakojad, mis ei ole mälestisena kaitse all ning on usulisest kasutusest välja jäänud, säilivad sageli tänu üldistele normidele ühiskonnas, mille kohaselt on pühakodadele omistatav teatav puutumatus.

Mälestisena kaitsmata kirikute ja teiste pühakodade lammutamine ei ole siiski seadusega otseselt takistatud ning lammutamine on üheks võimalikuks meetmeks kasutuseta jäänud kirikuhoonete puhul – kui puuduvad vahendid hoone korrashoiuks ja vaatamisväärsusena eksponeerimiseks ning hoonele muude kasutuste leidmine on raskendatud.

Planeeringualale jäävad kristlaste (valdavalt luteri- ja õigeusu) pühakojad (kirikud). **Uuringualal ei asu ühtegi kirikut ega muud pühakoda.**

3 Kultuuripärandi tundlikkus ja võimalikud leevendavad meetmed

Kultuuripärandi tundlikkuse seisukohast käsitletakse järgnevates alapeatükkides ainult neid peatükis 2 toodud kultuuripärandi liike, mis esinevad käesoleva töö uuringualal.

3.1 Mälestised

Mälestiste kaitsestaatus on kõrge – tegemist on riiklikul tasandil, eriseadusega kaitstavate objektide ja aladega.

Mälestiste puhul on tundlikkuse määratlemisel oluline, kuidas on võimalik tagada nende säilimine, sest igaüks peab hoiduma tegevusest, mis võib mälestist ohustada, rikkuda või selle hävitada. Mälestist ei tohi hävitada ega rikkuda.[32]

Mälestiste hulgast jäävad uuringualale riiklikus registris kasutatud jaotusest lähtuvalt järgnevat tüüpi kinnismälestised: ajaloomälestised (2 objekti) ja arheoloogiamälestis (1 objekt). Ükski nendest objektidest ei asu eelvalitud trassikoridorides, vaid nendest kuni 0,5 km kaugusel (uuringualas). Sellegipoolest tuleb arvestada, et raudteega seotud rajatised (nt risted) võivad ulatuda trassikoridorist väljapoole, mistõttu on oluline nende mälestiste asukohtadest teadlik olla.

Uuringualal asuvad ajaloomälestised – kalmistud (vt objektide ülevaadet ptk 2.1, Tabel 3) – kuuluvad selliste objektide hulka, mille teisaldamine (võimaliku leevendusmeetmena) ei ole teostatav. Seega on tegemist kõrge tundlikkusega objektidega, lisaks tuleb arvestada kalmistute kui pühade paikadega, mis on hea tava ja nö kirjutamata reeglite kohaselt puutumatud rahupaigad (vt ptk 2.8). Uuringualal asuvate kalmistute kaitsevöönd jääb mälestise piiridesse.

Uuringualal asuv arheoloogiamälestis (ohvrikivi) asub väljaspool trassikoridori, mistõttu võib eeldada, et mälestis on kaitstud ning selle kahjustamine ei ole tõenäoline või teisaldamine vajalik. Kuna nimetatud ohvrikivi on ühtlasi ka muistis/pärimuspaik (vt ptk 2.4), siis on tegemist tundliku paigaga, mis tuleks säilitada puutumatuna, Juhtudel, mil pinnasetööd mälestise

[32] Muinsuskaitseseaduse (MuKS) § 33 lg 1

piirkonnas ei ole raudtee rajamisel vajalikud, on võimalik ka pinnasesse mattunud pärandi puutumatuna säilitamine. Eelnevast tulenevalt on otstarbekas arheoloogiamälestist käsitleda tähelepanu vajava tegurina, selgitades edasistes tööetappides täpsemalt selle kaitsetingimused.

Uuringualal asuva ohvrikivi kaitsevööndi moodustab 50 m laiune maa-ala mälestise väliskontuurist arvates.

Muinsuskaitseseaduse § 14 lõike 2 järgi on kinnismälestise kaitsevööndi eesmärk tagada:

1) kinnismälestise säilimine sobivas ja toetavas keskkonnas ning seda ümbritsevate mälestisega seotud kultuuriväärtuslike objektide ja elementide säilimine;
2) kinnismälestise vaadeldavus ja mälestiselt avanevate algupäraste vaadete säilimine;
3) kinnismälestist ümbritseva arheoloogilise kultuurkihi säilimine.

Käesoleva uuringu raames on kinnismälestiste kaitsevööndit käsitletud leevendatava tegurina, mille piires tuleb vajadusel rakendada meetmeid, et seadusega kehtestatud kaitsevööndi eesmärgid oleksid tagatud.

3.2 Muinsuskaitseameti poolt muudesse registritesse koondatud objektid

Uuringualal esineb muudesse registritesse koondatud objektidest ainult maaehituspärand (vt ptk 2.2.2) ja nendest üks vallamaja ja kolm koolimaja.

Maaehituspärandit tuleks käsitleda tähelepanu vajava tegurina. Võimalikud leevendusmeetmed on dokumenteerimine ja andmete arhiveerimine ning hoonete teisaldamine (tapitud palkehitised). Üldjuhul on tegemist kasutuses hoonetega (sh elamutega), st on esimene eelistus sellest tulenevalt need hooned pigem säilitada. Objektipõhisel lähenemisel saab kriitilise iseloomuga olla autentsena säilinud, autentses maastikus paiknev ja heas seisukorras maaehituspärand.

3.3 Pärandkultuuriobjektid

Pärandkultuuriobjektide hulka kuuluva materjali varieeruvus on väga suur, pärandkultuurina on kaardistatud ja väärtuslikuks tunnistatud nii loodusobjekte (sh metsasid jt suuremaid alasid), kuid samuti hooneid, mälestusmärke, metsateid, siloauke jms. Kokku paikneb

uuringualal 31 pärandkultuuriobjekti, mille seisukord on samuti väga erinev. Osaliselt on pärandkultuuriobjektid hästi säilinud ja looduses/maastikus selgelt eristuvad, kuid esineb ka selliseid, mis on looduses vaevu või üldse mitte äratuntavad ning on pärandkultuuriobjektina registreeritud näiteks pärimuse või ajalooallikate põhjal. Riigimetsa Majandamise Keskus, mis koordineerib pärandkultuuri kaardistamist, on kaardistamise eesmärgina nimetanud teadmise elushoidmist selle kohta, millist kultuurilist väärtust erinevad objektid kunagi kandnud on.[33] Pärandkultuuriobjektide säilimine ei ole seadusandlikult tagatud ning kaardistamise koordinaatorite hinnangul ei ole see ka eesmärgiks, samuti mitte igal juhul vajalik. Ehitusele ette jäävate objektide puhul, mida on võimalik teisaldada või mille väärtuslikumat ehitusmaterjali on võimalik mujal kasutada, on soovitav teha koostööd kohaliku omavalitsuse ja kohaliku kogukonnaga, et leida objektile sobiv asukoht või materjalile sobiv kasutus.

Rail Balticu raudteetrassi kavandamisel on otstarbekas käsitleda pärandkultuuriobjekte leevendatava tegurina – see tähendab, et kui trassi paigutamiseks ei ole paremaid võimalusi, võivad konkreetse pärandkultuuriobjekti jäljed looduses/maastikul hävida, kuid teadmise elushoidmise huvides on soovitatav leevendava meetmena talletada informatsioon objekti ja selle asukoha, samuti hävimiseelse seisundi kohta. Sõltuvalt konkreetsest objektist, võib otstarbekaks ja võimalikuks osutuda ka ümberpaigutamine, sel juhul tuleks jäädvustada objekti algne asukoht ning ümberpaigutamise põhjused (nt samas EELISe andmebaasis, kuhu on koondatud algsel inventeerimisel kogutud info). Juhul, kui pärandkultuuriobjekt omab ka arheoloogilist väärtust, on leevendava meetmena vajalikud täiendavad uuringud, sh võib-olla ka väljakaevamised. Seni kaardistamata arheoloogiliste väärtuste väljaselgitamine toimub vastava eeluuringu käigus (arheoloogiline eeluuring, vormistatud eraldi aruandena).

3.4 Muistised ja pärimuspaigad, sh looduslikud pühapaigad

Arheoloogilise ja pärimusliku kohainfo andmebaasi hakkas Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi arheoloogia kabinet koostama 2000. aastal. Tegemist on valdavalt arheoloogia ja folkloristika sümbioosiga, kus talletatud suulist pärimust täpsustatakse arheoloogiliste uuringutega ja arheoloogiliste uuringute tulemusi kasutatakse suulise traditsiooni tõlgendamisel. Looduslikud pühapaigad omavad lisaks looduslikule ja kultuuriloolisele väärtusele ka vaimset, sh religioosset väärtust. Eestis elavate maausuliste jaoks on looduslikud pühapaigad (enamasti hiied) pühakodadeks, kus oma usulisi talitusi läbi viia.

[33] RMK koduleht: http://www.rmk.ee/organisatsioon/pressiruum/kkk/parandkultuur

Soovides järgida võrdse usulise kohtlemise põhimõtet, on kohane käsitleda looduslikke pühapaikasid võrdsetena eesmärgipärases kasutuses olevate kirikute ja muude pühakodadega, mis on Rail Balticu raudteetrassi rajamisel kriitiliselt tundlikuks teguriks.

Uuringualal väljaspool trassikoridori tuvastati üks muistis/pärimuspaik (ohvrikivi), mis on ühtlasi arheoloogiamälestisena riikliku kaitse all. Rail Balticu raudteetrassi kavandamisel lähtutakse arheoloogilise eeluuringu (vormistatud eraldi aruandena) raames saadavatest andmetest muististe ja pärimuspaikade kohta. Looduslike pühapaikade osas andis täiendavat teavet uuring „Looduslike pühapaikade inventuur arhiiviallikate põhjal Pärnumaa kihelkondades, mida läbib Rail Balticu trassikoridor“.

3.5 Väärtuslikud maastikud

Väärtuslike maastike määratlemise korraldamine riiklikul tasandil (maakonnaplaneeringutes, vt ptk 2.5) väljendab riigi huvi maastikuliste väärtuste säilimise vastu.

Pärnu maakonna planeeringuga (ptk 3.1.1) on määratud tingimused väärtuslike maastike omapära säilitamiseks (välja on toodud raudteetrassi kavandamise seisukohast asjakohased tingimused):

- maa sihtotstarbe muutmisel arvestada, et säiliks maastikumuster;
- hoonete ehitamisel või ümberehitamisel säilitada ja sobitada maastikule omaseid hooneid ja elemente;
- **uute ehitusalade ja joonehitiste rajamisel säilitada olemasolevad väärtused ja sobitada uued elemendid kooskõlas olemasolevatega;**
- **väärtuslike märgalade kuivendamine on keelatud,** v.a juhtudel, kui alale on antud kaevandamise luba;
- maastikele parema juurdepääsetavuse tagamiseks kavandada meetmed üldplaneeringuga;
- maastikuökoloogilisest printsiibist lähtuvalt säilitada looduslikud kooslused saarekestena kultuurmaastikes. Kui looduslikke kooslusi on paiguti napilt, täiendada neid maastikke uue haljastusega ja metsatukkadega.

Pärnu maakonna planeeringus antud väärtuslike maastike säilimiseks antud tingimused, mis kirjeldavad ühtlasi väärtuslikumaid elemente maastikes, kuid ei taotle üheselt alade

puutumatust. Nagu on tõdetud ka väärtuslike maastike määratlemise juhendis[34], on maastikud kui nähtus pidevas muutumises. On vähetõenäoline, et raudteeinfrastruktuuri rajamine võiks hävitada kogu maastikulise väärtuse maakonnaplaneeringus määratletud alal, kuid kindlasti on tegemist maastiku eripära arvestava paigutamise ja lahenduste väljatöötamise küsimusega. Raudtee rajamisel kriitilistena võib käsitleda juhtumeid, mil tegemist on piirkonnas või ka kogu Eestis ainulaadse maastikuga, mille väärtus raudtee rajamise tulemusena olulisel määral väheneb või täielikult kaob. Siiski sõltub see sellest, millises ulatuses ja maastikustruktuurides raudteetrass kulgeb. Enamasti on võimalik raudtee rajamisel väärtuslike maastike aladele rakendada leevendavaid meetmeid, nt maastikku arvestavat paigutust, kasutada piirdeaedade varjamiseks haljastust, viia eritasandilised lahendused süvendisse jms, et säilitada maastikulisi struktuure, sh liikumisteid ja vaateid. Vaadetesse ilmub sellisel juhul küll uus element, kuid neid ei suleta täielikult. Kriitiliseks tuleb lugeda olukorda, kui reljeef on tähtsaks komponendiks maastiku väärtuse kujunemisel. Kokkuvõttes on otstarbekas käsitleda väärtuslikku maastikku tähelepanu vajava tegurina. Eraldi tuleb trassivalikul arvestada olukorda, kui väärtuslik maastik kattub looduskaitse all oleva alaga.

Maakonnaplaneeringus määratletud kauneid teelõike on otstarbekas käsitleda leevendatava tegurina, kuivõrd on vähe tõenäoline, et raudtee rajamine võiks hävitada terve teelõigu kogu väärtuse – tegemist saab pigem olla erinevate joonobjektide lõikumisega. RB trassiga lõikuva kauni teelõigu funktsionaalsuse säilitamiseks on oluline kavandada üle- või altpääs raudteest. Negatiivne mõju avaldub suurima tõenäosusega vaadete osas ning vaid kindlal osal ilusast teest. Mõju aitavad leevendada väärtuslike maastikega sarnased leevendusmeetmed, sh näiteks piirkonda sobilike haljastusvõtete kasutamine raudteerajatiste sobitamiseks maastikku, samuti eritasandiliste lahenduste viimine süvendisse.

3.6 Kalmistud

Kalmistuid käsitletakse Rail Balticu raudteetrassi kavandamisel kriitilise tegurina, tulenevalt üldisest tavast, mille kohaselt võib kalmistuid pidada puutumatuteks rahupaikadeks. Uuringualal asuvad kaks kalmistut on ühtlasi mälestistena kaitse all (vt ptk 2.1).

[34] Väärtuslike maastike määratlemine. Metoodika ja kogemused Viljandi maakonnas

4 Kokkuvõte

Trassikoridorides paiknevad kultuuripärandi objektid ja nendega arvestamine

Kultuuripärandi objekt	Asukohaandmete allikas	Kaitstus	Trassi-variant	Tundlikkus Rail Balticu kontekstis	Võimalikud leevendusmeetmed
Maaehituspärand					
Uulu vallamaja (reg ID 218)[35]	Maaehituspärandi andmekogu	Seadusega kaitsmata. Muinsuskaitseameti antavate soovituste arvestamise kaudu.	Oranž	**Tähelepanu vajav** Kasutuses hoone, eelkõige tuleb püüda säilitada.	Dokumenteerimine ja andmete arhiveerimine; hoone teisaldamine (kui tegemist on ehituslikult väärtusliku hoonega ja see on tehniliselt võimalik)
Pärandkultuuriobjekt					
Kotikääpa metsavahikoht	EELISe infosüsteem, Maa-ameti X-GIS pärandkultuuri-	Seadusega valdavalt kaitsmata (osaliselt kaitstud keskkonna-ministri 27.12.06 määrusega nr 88).	Oranž	**Leevendatav**	Dokumenteerimine ja andmete arhiveerimine; täiendavad uuringud (arheoloogiaväärtuste puhul);
Tolkuse (vana kohanimi)[36]			Oranž		

[35] On ühtlasi pärandkultuuriobjekt (756:VAL:001), siin koondtabelis objekti ei dubleerita.
[36] Kuna objekti füüsiliselt olemas ei ole, siis see ei sea piiranguid.

Kultuuripärandi objekt	Asukohaandmete allikas	Kaitstus	Trassi-variant	Tundlikkus Rail Balticu kontekstis	Võimalikud leevendusmeetmed
Piimapukk	objektide kaardirakendus	Muinsuskaitseameti ja Keskkonnaameti antavate soovituste arvestamise kaudu; sõltub maaomaniku soovist ja teadlikkusest	Oranž		ümberpaigutamine (koostöös kohaliku omavalitsuse ja kohaliku kogukonnaga)
Sillakoht			Oranž		
Timmkanal			Oranž		
Tellisepõletuskoht Metsatee			Oranž Oranž		
Sihisilla tee			Oranž, sinine, kollane		
Timmkanali algus			Sinine, kollane, roosa		
Timmkanali raudteejaam			Sinine		
Timmkanali metsavahikoht			Sinine		
Talguliste istutuslank			Kollane, sinine		

Kultuuripärandi objekt	Asukohaandmete allikas	Kaitstus	Trassi-variant	Tundlikkus Rail Balticu kontekstis	Võimalikud leevendusmeetmed
Väärtuslik maastik ja selle objektid					
Rannametsa väärtuslik maastik	Pärnu maakonna planeering	Planeerimisseadusest tulenev kohustus arvestada maakonnaplaneeringu lahendusega; kattuvate väärtuste ja alade ulatuses muinsuskaitseseadus ja looduskaitseseadus	Oranž, sinine, kollane	**Tähelepanu vajav** Võimalik lugeda kriitiliseks, kui tegemist piirkonnas ainulaadse maastikuga, mille väärtus raudtee rajamise tulemusena olulisel määral väheneb või täielikult kaob. **Leevendatav**	Maastikku arvestav paigutus; piirdeaedade varjamine haljastusega; eritasandiliste lahenduste viimine süvendisse; raudtee tõstmine pikemal lõigul
Ikla–Surju (Timmi) matkatee (kaunis teelõik)[37]			Roosa, kollane, sinine		Sarnaselt väärtuslike maastikega; tee funktsionaalsuse säilitamiseks rajada üle- või altpääs raudteest
Kabli–Marriaru tee (kaunis teelõik)			Oranž, sinine, roosa		

[37] Kattub pärandkultuuriobjektiga Riiselja–Ikla raudtee (213:RTR:001), siin koondtabelis pärandkultuuriobjektide alajaotuses ei dubleerita, sest maakonnaplaneering annab tugevama kaitse.

Uuringualal väljaspool trassikoridori paiknevad kultuuripärandi objektid ja nendega arvestamine

Kultuuripärandi objekt	Asukohaandmete allikas	Kaitstus	Trassi-variant	Tundlikkus Rail Balticu kontekstis	Võimalikud leevendusmeetmed
Mälestis					
Surju (EAÕ) kalmistu (reg nr 8338)[38]	Kultuurimälestiste riiklik register; Maa-ameti X-GIS kultuurimälestiste kaardirakendus	Muinsuskaitseseadus (riikliku kaitse all olev mälestis); kalmistuseadus; kultuuriline tava ja üldised käitumisnormid	Roosa	**Kriitiline**	Puuduvad
Surju kalmistu (reg nr 8337)[39]			Roosa		
Ohvrikivi (reg nr 11812)[40]			Roosa		
Maaehituspärand					
Uulu vallamaja (reg ID 218)[41]	Maaehituspärandi andmekogu	Seadusega kaitsmata. Muinsuskaitseameti antavate soovituste arvestamise kaudu.	Sinine	**Tähelepanu vajav** Kasutuses hooned tuleb püüda säilitada	Dokumenteerimine ja andmete arhiveerimine; hoone teisaldamine (kui tegemist on ehituslikult väärtusliku
Surju õigeusu abikool (reg ID 472)			Roosa		

[38] Kuna kalmistu on mälestisena kaitse all olev objekt, siis siin koondtabelis seda eraldi objektina (kalmistu) ei dubleerita.
[39] Kuna kalmistu on mälestisena kaitse all olev objekt, siis siin koondtabelis seda eraldi objektina (kalmistu) ei dubleerita.
[40] Registreeritud ka muistisena/pärimuspaigana (vt ptk 2.4), kuid kuna mälestisena riikliku kaitse all olemine tagab parima võimaliku kaitse, siis siin koondtabelis ei dubleerita.
[41] On ühtlasi pärandkultuuriobjekt (756:VAL:001), siin koondtabelis objekti ei dubleerita.

Kultuuripärandi objekt	Asukohaandmete allikas	Kaitstus	Trassi-variant	Tundlikkus Rail Balticu kontekstis	Võimalikud leevendusmeetmed
Surju algkool (reg ID 501)			Roosa		hoonega ja see on tehniliselt võimalik)
Võiduküla algkool (reg ID 489)			Oranž		
Pärandkultuuriobjekt					
Tuletõrje veevõtukoht	EELISe infosüsteem, Maa-ameti X-GIS pärandkultuuri-objektide kaardirakendus	Seadusega valdavalt kaitsmata (osaliselt kaitstud keskkonna-ministri 27.12.06 määrusega nr 88). Muinsuskaitseameti ja Keskkonnaameti antavate soovituste arvestamise kaudu; sõltub maaomaniku soovist ja teadlikkusest	Oranž, roosa, sinine	**Leevendatav**	Dokumenteerimine ja andmete arhiveerimine; täiendavad uuringud (arheoloogiaväärtuste puhul); ümberpaigutamine (koostöös kohaliku omavalitsuse ja kohaliku kogukonnaga)
Laadi vesiveski			Oranž, sinine		
Kaljuste talukoht			Oranž		
Kolhoosi siloaugud			Oranž		
Kolhoosi farm			Oranž		
Kruusakarjäär			Oranž		
Surju-Võiste piimatee			Sinine, kollane, oranž		

Kultuuripärandi objekt	Asukohaandmete allikas	Kaitstus	Trassi-variant	Tundlikkus Rail Balticu kontekstis	Võimalikud leevendusmeetmed
Soometsa koorejaam			Oranž		
Kolhoosi väetisehoidla			Oranž		
Tolkuse kolhoosiaegsed majandihooned			Oranž		
Saki metsavahikoht			Oranž		
Pärnu-Mõisaküla raudtee			Sinine		
Noka metsavahikoht			Roosa, sinine, oranž		
Keerdokkalise männi puistu			Sinine		
Metsavennapunker			Sinine, roosa		
Postikooli koolimaja			Roosa		

Kultuuripärandi objekt	Asukohaandmete allikas	Kaitstus	Trassi-variant	Tundlikkus Rail Balticu kontekstis	Võimalikud leevendusmeetmed
Ilvese-Viira maaparandusobjekti tähiskivi			Roosa		
Kaalu vesiveski			Roosa		
Väärtusliku maastiku objekt					
Kaunis veeteelõik Reiu jõgi Viisireiust Surjuni	Pärnu maakonna planeering	Planeerimisseadusest tulenev kohustus arvestada maakonnaplaneeringu lahendusega	Roosa	**Leevendatav**	Sarnaselt väärtusliku maastiku ja kauni teelõiguga (vt eelmine tabel)
Miljööala					
Laiksaare miljööala	Surju valla üldplaneering	Planeerimisseadusest tulenev kohustus arvestada üldplaneeringu lahendusega	Roosa	**Tähelepanu vajav**	Konteksti arvestamine raudtee paigutamisel; eritasandilist lahenduste süvendisse viimine; varjava haljastuse kasutamine; raudtee süvendisse viimine või tõstmine;

Kultuuripärandi objekt	Asukohaandmete allikas	Kaitstus	Trassi-variant	Tundlikkus Rail Balticu kontekstis	Võimalikud leevendusmeetmed
					häviva väärtuse säilitamine dokumenteerituna